

TÜRKÇE VE DİL BİLGİSİ

SÖZCÜKTE VE SÖZ ÖBEKLERİNDE ANLAM-	2
CÜMLEDE ANLAM-	17
PARAGRAF-	27
SES BİLGİSİ-	43
YAZIM KURALLARI-	54
NOKTALAMA İŞARETLERİ-	70
EKLER - SÖZCÜKTE YAPI-	89
SÖZCÜK TÜRLERİ (İSİM SOYLU SÖZCÜKLER)-	104
FİLLER - EK FİİL - FİİLİMSİ-	126
CÜMLENİN ÖGELERİ-	148
FİİLDE ÇATI-	155
CÜMLE TÜRLERİ-	165
ANLATIM BOZUKLUĞU-	177

SÖZCÜKTE VE SÖZ ÖBEKLERİNDE ANLAM

SÖZCÜKTE ANLAM

- ⦿ Sözcük (kelime); bir dilde, belli bir anlamı ya da görevi olan en küçük ses birimidir.
- ⦿ Her sözcüğün bir anlamı olmakla birlikte, cümle içerisinde üstlendiği görevleri de vardır. Bu da sözcüklerin farklı anlam boyutlarını ortaya çıkarır.

ÇOK ANLAMLILIK

- ⦿ Sözcüklerin cümle içerisindeki kullanımlarına göre farklı anlamları ifade etmesidir. Yani bir sözcüğün birden fazla anlamda kullanılabilmesidir.

Gerçek (Temel) Anlam

- ⦿ Bir sözcüğün tek başına kullanıldığında zihinde uyandırdığı ilk anlamdır. Sözcüğün, sözlükte verilen ilk anlamıdır.
- » Sürekli soğuk su içtiğinden boğazı ağrıyordu. (Boynun ön bölümü ve bu bölümü oluşturan organlar)

Yan Anlam

- ⦿ Sözcüğün gerçek anlamına bağlı olarak kazandığı ve gerçek anlamla arasında benzerlik ilişkisi olan anlamıdır.
- » Testinin boğaz kısmı, diğer yerlerine göre dar olur. (Şişe, güğüm vb. kaplarda ağza yakın dar bölüm.)

Terim Anlam

- ⦿ Sözcüğün herhangi bir bilim, sanat, meslek dalıyla ilgili kazandığı anlamdır.
- » Çanakkale Boğaz'ı, dış güçlerin göz diktiği yerlerden biriydi. (İki kara arasındaki dar deniz - Coğrafya ile ilgili)
- » İzlediğimiz son oyunda kostüm ve dekor çok iyiydi. (Tiyatro ile ilgili)

Mecaz Anlam

- ⦿ Bir sözcüğün gerçek anlamından tamamen uzaklaşarak kazandığı yeni anlamdır.
- » Afet bölgelerinde binlerce boğaz gıda yardımı bekliyor. (Yiyeceği içeceği sağlanan kimse.)

Somut Anlam

- ⦿ Sözcüklerin beş duyu organından biriyle veya birkaçıyla algılanabilen kavram ya da varlıkları karşılayan anlamıdır.
- » Yemekten sonra genellikle sütlü tatlıları tercih ederim.
- » Papatyaların kokusu bahçeyi sarmıştı.

Soyut Anlam

- ⦿ Sözcüklerin beş duyu organından biriyle veya birkaçıyla algılanamayan; varlıkları akıl, inanç ve sezgilerle kabul gören kavram ya da varlıkları karşılayan anlamıdır.
- » Annesi ona nasıl da tatlı tatlı bakıyordu.
- » Dün gece gördüğü rüyayı yorumlatmak istiyordu.

SÖZCÜKLER ARASI ANLAM İLİŞKİSİ

- ⦿ Sözcüklerin eş anlamlı, eş sesli, karşıt anlamlı, yakın anlamlı, nitel veya nicel ya da genel veya özel anlamlı olması sözcükler arasında bir anlam ilişkisi olduğunu belirtir.

Eş Anlamlı (Anlamdaş) Sözcükler

- ⦿ Yazılışları ve okunuşları farklı, anlamları aynı olan sözcüklerdir.
 - » ihtiyar - yaşlı
 - » tabiat - doğa
 - » cümle - tümce
 - » misafir - konuk

Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler

- ⦿ Yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları farklı sözcüklerdir.
 - » Neden kondun a bülbül kapımdaki asmaya (çardak üzerine yayılan üzüm-bitki)
Ben yârimden ayrılmam götürseler asmaya (asmak işi)

📌 NOT

- ✓ Düzeltme işareti (^) olan sözcüklerde sesteşlik ilişkisi yoktur.
 - » kar → kâr, hala → hâla
- ✓ Sözcüklerin gerçek ve mecaz anlamları arasında sesteşlik ilişkisi kurulmaz.

Zıt (Karşıt) Anlamlı Sözcükler

⦿ Anlamca birbirinin karşıtı olan, çelişen sözcüklerdir.

» doğru - yanlış

» yavaş - hızlı

» üzgün - mutlu

» zor - kolay

📌 NOT

✓ Bir sözcüğün olumsuzu onun zıt anlamlısı değildir.

» gelmek → zıddı: gitmek

olumsuzu: gelmemek

Yakın Anlamlı Sözcükler

⦿ Cümledeki kullanımlarına göre kimi zaman aynı anlamları karşılayan ancak eş anlamlı sözcükler gibi birebir aynı anlama gelmeyen sözcüklerdir.

» ilerlerken - yürürken

» çabalamak - çalışmak

Nicel ve Nitel Anlamlı Sözcükler

⦿ Ölçülebilen değerleri ifade eden sözcükler nicel, ölçülemeyen bir değeri ifade eden sözcükler de nitel anlamlı sözcüklerdir.

» Acı yemekleri, üst rafa koydum.

nitel nicel

Genel ve Özel Anlamlı Sözcükler

⦿ Birbirlerine göre anlam kapsamı geniş olan sözcüklere genel anlamlı, anlam kapsamı daha dar olan sözcüklere de özel anlamlı sözcükler denir.

» canlı → bitki → çiçek → gül → kırmızı gül (genelden özele sıralama)

» harf → kelime → cümle → paragraf → metin (özelden genele sıralama)

SÖZCÜK ANLAMıyla İLGİLİ KAVRAMLAR

Ad Aktarması (Mecazımürsel)

⦿ Benzetme amacı taşımaksızın bir sözcüğün başka bir sözcük yerine kullanılmasıdır.

» Hatay geleceği için çok endişeleniyor. (Hatay'daki halk)

» İhsan Oktay Anar'ı bir solukta okuyorum. (İhsan Oktay Anar'ın kitapları)

Deyim Aktarması

⦿ Benzetme amacı güdülerek varlıklar ve kavramlar arasında ilişki kurma söz konusudur. Deyim aktarmasında ilişki kurulan varlıklardan birine ait bir özellik diğerine aktarılır.

⦿ Cümle içinde farklı yollarla yapılır:

» Ağlayan çınar yılların yorgunluğunu attı üzerinden. → İnsandan doğaya aktarım

» O tam bir yılandır, ne zaman ne yapacağı hiç belli olmaz! → Doğadan insana aktarım

» Araba o kadar hızlıydı ki fren yapmasaydı denize uçacaktı. → Doğadan doğaya aktarım

Benzetme

⦿ Kavramlar arasında anlam ilişkisi kurarak zayıf olanı, özellikleri bakımından daha güçlü olana benzetmektir.

» Harput Kalesi bir şahin gibi tepeden izliyor şehrimizi. (Harput Kalesi, şahine benzetilmiştir.)

Duyu Aktarımı

⦿ Bir duyuyla algılanabilen bir kavram ya da varlığın başka bir duyuya aktarılarak anlatılmasıdır.

- » Yumuşak bir bakışı vardı. (Görmeyele ilgili bakış, dokunma duyusuyla ilgili olan “yumuşak” sözcüğü ile anlatılmıştır.)
- » Her yeri keskin bir kızartma kokusu sarmıştı. (Koklama duyusuyla ilgili “kızartma kokusu”, dokunma duyusuyla ilgili olan “keskin” sözcüğü ile anlatılmıştır.)

Dolaylama

- ⦿ Bir sözcükle belirtilebilecek bir kavramın anlatıma çekicilik katmak için birden fazla sözcükle anlatılmasıdır.
- » Yedi tepeli şehirde deprem korkusu sarmıştı herkesi. (İstanbul)
- » Çukurova, beyaz altının ana vatanıdır diyebilir miyiz? (Pamuk)

Güzel Adlandırma

- ⦿ Söylendiğinde insan zihninde olumsuz çağrışımlar uyandıran bazı olay, durum, kavram ve varlıkları güzel biçimde ifade etmektir.
- » Kadın, işitme engelli çocuğa, filmde anlatılanları işaret diliyle anlatıyordu. (Sağır - İşitmeyen)
- » Ölüm meleği bir hafta boyunca enkazları terketmedi. (Azrail)

Yansıma Sözcükler

- ⦿ Doğadaki seslerin taklit edilmesiyle oluşan sözcüklerdir. Yansımaları ayırt ederken sözcüklerin sestten türeyip türemediklerine dikkat etmek gerekir.
 - » Geçenlerde taşındığımız yeni evimizin kapıları gıcırdıyordu.
 - » Köydeki evin karşısında bir çeşme vardı, çeşmenin suyu şırıl şırıl akıyordu.

SÖZ ÖBEKLERİ

- ⦿ Deyimler, atasözleri, ikilemeler, özdeyişler gibi kalıplaşmış ya da aralarında tamlama kuran, fiilimsilerle birbirine bağlanan kalıplaşmamış sözlere söz öbekleri denir.
- ⦿ Düzenlenen sınavların çoğunda söz öbeklerinin cümleye veya anlama kattığı anlam üzerinde durulur.

KALIPLAŞMIŞ SÖZ ÖBEKLERİ

Deyimler

⦿ Anlatımı etkili hâle getirmek için kullanılan ve en az iki sözcükten oluşan mecazlaşmış, kalıplaşmış söz öbekleridir.

- » arka çıkmak
- » kulak vermek
- » diş bilemek
- » kendini bulmak
- » burun kıvrırmak
- » iş çevirmek

⦿ Deyimler çoğunlukla mecaz anlamlıdır.

⦿ Gerçek anlamlı olanları da vardır.

⦿ Genellikle eylem bildirir. ("-mek/-mak" mastar ekiyle biter.)

⦿ Kişiye ve zamana göre çekimlenir.

⦿ Cümle hâlinde olanları da vardır.

Atasözleri

- ⦿ Uzun deneyim ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş, genellikle mecaz anlamlı olan ve söyleyeni belli olmayan kalıplaşmış söz öbekleridir.
 - » Duvarı nem, insanı gam yıkar.
 - » Rüzgâr eken fırtına biçer.
 - » Zahmetsiz rahmet olmaz.
 - » Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz.
- ⦿ Atasözleri genellikle mecaz anlamlıdır. Gerçek anlamda ya da hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanılanları da vardır.
- ⦿ Aynı anlama gelen ya da yakın anlamlı olanları da vardır.
- ⦿ Kalıplaşmışlardır, sözcüklerinin yeri değiştirilemez ya da yerlerine eş anlamlıları kullanılamaz.
- ⦿ Deyimlere göre daha geniş bir anlam özelliğine sahiptir.

İkilemeler

⦿ Çeşitli anlam ilgileri kurmak, anlamı güzelleştirmek ve pekiştirmek için oluşturulan söz öbekleridir. Eş, yakın, zıt anlamlı sözcükler; aynı sözcükler; yansıma sözcükler; biri anlamlı diğeri anlamsız sözcükler bir araya getirilerek oluşturulur. "m", isim durum ekleri ve iyelik ekiyle yapılanları da vardır.

- » kapı mapı
- » başa baş
- » elden ele
- » akın akın
- » allak bullak
- » soy sop

📌 NOT

✓ İkilemeleri oluşturan kelimeler her zaman ayrı yazılır.

Özdeyişler (Vecizeler)

- ⦿ Bir düşünceyi kısa ve özlü bir şekilde anlatan, bir veya birkaç cümleden oluşan; atasözleri gibi yaşanan olaylardan, gözlemlerden ders çıkarmaya dayanan ve söyleyeni belli olan sözlere özdeyiş (vecize) denir.
- » Aşk, öyle engin bir denizdir ki ne başlangıcı ne de sonu vardır. (Mevlana)
- » Hepimiz kahkahalarımızı göz yaşlarımızla ödüyoruz. (Peyami Safa)
- » Eğri cetvelden doğru çizgi çıkmaz. (Hz. Ali)

KALIPLAŞMAMIŞ SÖZ ÖBEKLERİ (SÖZ YORUMU)

- ⦿ Edatlar, bağlaçlar, tamlamalar, fiilimsilerle oluşturulan ve genellikle mecaz anlamlı olacak şekilde cümle içinde kullanılan söz öbekleridir.
- ⦿ Cümle içerisindeki kullanımlarına göre şekillenir ve anlamlandırılır.
- » O sokağı kalemine taşımış olan nadir yazarlardandı. Bunu yaparken takınmış olduğu kuralsızlık tavrı, onu diğerlerinden bir iki adım öne taşımaktaydı. (Altı çizili söz öbeği, yazarın “sıradan yaşamları konu alan biri” olduğunu ifade etmektedir.)

- » Sanatçının çevresinden ve kendinden el etek çekip hayal derinliklerine kapıldığı fil dişi kule devri geçti artık. (Cümlede “fil dişi kule devri” ifadesi ile “kendini toplumdan soyutlayan insanın, kendi içinde oluşturduğu dünya dönemi” ifade edilmek istenmiştir.)

CÜMLEYE SÖZCÜK / SÖZ ÖBEĞİ YERLEŞTİRME

- ⦿ Bir duyguyu veya bir düşünceyi ifade eden cümleler oluşturulurken sözcüklerin bir araya gelirken oluşturdukları anlam bağları söz konusudur.
- ⦿ Bu anlam bağlarının ve dil bilgisi kurallarının dikkate alınmasıyla da anlamlı ve kurallı cümleler oluşturulur.
- ⦿ Sözcükler ya da söz öbekleriyle tamamlanması istenen soru kalıplarında da bizden tam olarak istenen budur: anlam bağlarına ve dil bilgisi kurallarına göre cümleyi tamamlamamız.

Aşağıda boş bırakılan yerlere getirilmesi gereken ifadeler parantez içinde verilmiştir.

- » Âdeta bir açık hava müzesi görünümünde olan Çorum yöresi, 1830’lu yıllardan itibaren Avrupalı gezginlerin ve birçok bilim insanının ----- haline gelmiştir. → (ilgi odağı)

- » Yazar, “Kayıp Kitaplar Kitabı” adlı yapıtında tarih boyunca yakılmış, kaybedilmiş, ----- ya da yazarının ölümüyle yarım kalmış, asla sahip olamayacağımız kitapları ortaya çıkarıp tanıtmaya çalışıyor. → (bitirilmeden bırakılmış)
- » Genç şairler şiirin ----- sanırlar, yaşlı şairlerse kendileriyle bittiğini. → (kendileriyle başladığını)
- ⦿ Cümlede boş bırakılan yerlere gelecek ifadelerin sorulduğu sorularda, bir cümlede sözcükler ya da söz öbekleri çıkarılıp seçenekler oluşturulur. Bizden boşluğa / boşluklara gelmesi gereken seçeneği bulmamız istenir. Bu durumda dil bilgisi kurallarına dikkat etmeli ve cümlede verilen sözcüklerden de yola çıkarak seçeneklerden anlam bakımından boşluğa en uygun olan ifadeyi bulmalıyız.

CÜMLEDE ANLAM

CÜMLEDE ANLATIM

ÖZNEL ANLATIM

- ⦿ Doğruluğu ve yanlışlığı kanıtlanamayan ifadeler ve kişisel yorumlar içeren anlatımlardır.
- » Eserleri görünüşte bir çırpıda okunabilir kısa metinler gibi görünse de aslında çok yoğun bir anlatıma sahiptir.
- » Yapay zekânın büyüleyici işleyişi işlerimizi hızlandırmıştı.

NESNEL ANLATIM

- ⦿ Doğruluğu ve yanlışlığı kanıtlanabilen, kişisel yorumlar içermeyen anlatımlardır.
- » Eserlerinde insan ilişkilerini, gelenek ve görenekleri ele alırdı.
- » 2023'te Kahramanmaraş'ta, ilki 7.7 ikincisi de 7.6 büyüklüğünde olmak üzere iki ayrı deprem meydana geldi.

DOĞRUDAN ANLATIM

- ⦿ Başkalarına ait sözlerin hiç değiştirilmeden, olduğu gibi aktarıldığı anlatımlardır.
- » Yeniliklere açık olmazsanız mahzende terk edilmiş bir nesne gibi çürüyüp gidirsiniz, dedi.
- » İtfaiye çalışanı “Bu yangın, bu malzemelerle kontrol altına alınamaz.” dedi.

DOLAYLI ANLATIM

- ⦿ Başkalarına ait sözlerin olduğu gibi değil de biraz değiştirilerek aktarıldığı anlatımdır.
- » Mazinin güzelliğinin mumyalanamayacağını söyledi.
- » Bu tarlanın yoğun emekler sonucunda yeşerdiğini söyledi.

ÜSLUP (BİÇEM)

- ⦿ Bir sanat eserinin kendine özgü anlatım biçimidir. Eserin nasıl oluşturulduğunu, yazarın sözcük seçimini, kullandığı dili, söyleyiş özelliklerini ifade eder.
- » Yazar bu serisinde yalın, duru ve kısa cümleleri bütün renkleriyle okura sunuyordu.
- » Yazar, öykülerini şiirsel bir dille bizlerin huzuruna çıkarmıştı.

İÇERİK (KONU)

- ⦿ Bir sanat eserinin ne anlattığı, konusunun ne olduğu ile ilgili bilgi veren anlatımlardır.
- » Anayurt Oteli'nde, yalnızlığının içinde psikolojik buhranlar yaşayan Zebercet ele alınmıştır.
- » Şair, İstanbul halkını anlatırken toplumsal sorunlardan çok toplum içerisindeki kimsesiz bireylerden bahsetmiştir.

CÜMLELER ARASI ANLAM İLİŞKİLERİ

NEDEN-SONUÇ CÜMLELERİ

- ⦿ Gerekçeli cümlelerdir. Bir eylemin hangi sebepten dolayı gerçekleştiğini ifade eder.
- » Giderek artan nüfus ve çevre sorunlarından dolayı dünya kaynaklarının bir kısmı yok oldu.
- » Bebek henüz konuşamadığından karnı acıkınca sürekli ağlıyordu.

AMAÇ-SONUÇ CÜMLELERİ

- ⦿ Gerçekleştirilmek istenen bir hedefi, arzulanan bir sonucu ifade eden cümlelerdir.
- » Annem bir nebze de olsa mutlu olsun diye bu seyahate çıktım.
- » Arkadaşlara ikram etmek maksadıyla aldım bu şekerlemeleri.

📌 NOT

- ✓ Amaç-sonuç cümlelerinde bir amaca yönelik harekete geçme ve planlama söz konusudur. Amaçlanan durumun gerçekleşip gerçekleşmediği belli değildir.

KOŞUL CÜMLELERİ

- ⦿ Bir eylemin gerçekleşmesinin bir şarta bağlandığı cümlelerdir.
 - » Bu ayki faturaları ödersen ben de dersane taksidini öderim.
 - » Şehre yağmur yağarsa boş tarlalar etrafa toprak kokusu yayar.

KARŞILAŞTIRMA

- ⦿ Herhangi iki şey arasında çeşitli yönlerden kıyaslamanın yapıldığı cümlelerdir.
 - » Fuzuli de en az Baki kadar iyi bir 16. yy. şairidir.
 - » Solunum yolu rahatsızlıkları, maden işçilerinde diğer işçilere göre daha çok görülmektedir.

📌 NOT

- ✓ Karşılaştırma cümlelerinde varlıkların birbirine göre daha iyi, daha güzel, daha kötü olma durumları ya da benzerlikleri ifade edilebilir.

EŞ - YAKIN - ÇELİŞEN CÜMLELER

EŞ ANLAMLI CÜMLELER

- ⦿ Anlamsal olarak aynı şeyleri ifade eden cümlelerdir.
- » Gideceği limanı bilmeyen gemi, hiçbir yere varamaz. Hedefi olmayan kişi başarılı olamaz.

YAKIN ANLAMLI CÜMLELER

- ⦿ Farklı sözcüklerle ve farklı söz dizimleriyle aynı duygu ve düşünceleri ifade eden cümlelerdir.
- » Şair farklı sözcükler kullanan değil, aynı sözcükleri farklı kullanabilendir. Şair sıradan sözcükleri farklı şekillerde kullanabildiği için şairdir.

ÇELİŞEN CÜMLELER

- ⦿ Aynı konudan bahsetseler de birbirine zıt durum ve düşünceleri ifade eden cümlelerdir.
- » Teknolojik gelişmeler, çocuk eğitiminde olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Tablet ve telefon kullanımı, çocukların eğitim hayatını olumsuz yönde etkilemektedir.

CÜMLEDE DUYGULAR VE KAVRAMLAR

ÖZLEM

⦿ Bir kimse veya şeye karşı duyulan görme, kavuşma, elde etme arzusunun dile getirilmesidir.

» Benim o narin kardeşim burnumda tütüyor.

PİŞMANLIK

⦿ Yapılan ya da yapılmayan bir davranıştan dolayı üzüntü duyulduğunu dile getirmektir.

» Keşke o akşam sizinle yola çıkmasaydım.

YAKINMA

⦿ Herhangi bir olumsuz durumdan şikâyet etme, sızlanmadır.

» İnsanlar olarak diğer canlılara saygılı olmayı bir türlü öğrenemedik.

ÖN YARGI

⦿ Bir kimse veya durumla ilgili şartlanmış bir biçimde, önceden olumlu ya da olumsuz hükümlerde bulunmaktır.

» Ne yaparsan yap ama o sınavı geçemeyeceksin.

KANIKSAMA

⦿ Çok tekrarlanan bir şeyden etkilenmez olmak, alışmaktır.

» Dedikodular beni etkilemiyor, açıkçası alıştım artık bunlara.

SİTEM

⦿ Bir kimseye, davranışından dolayı duyulan olumsuz duyguların öfkelenmeden ifade edilmesidir.

» Mezuniyetinize bizi çağırma zahmetinde bulunmamışsınız.

ELEŞTİRİ

⦿ Herhangi bir sanatçının ya da eserin olumlu veya olumsuz yanlarının ifade edilmesidir.

» Picasso bu resmini eşsiz renklerle taçlandırmış. (Olumlu)

SEZGİ

⦿ Henüz gerçekleşmemiş bir olay ya da durumun içe doğduğunu, hissedildiğini ifade eder.

» Onun başarılı olacağını hissetmişim.

TANIMLAMA

⦿ Bir kavram veya durumun ne olduğunu bildirmektir.

» Zamir, ismin yerini tutan sözcük ya da eklerdir.

BEĞENME

⦿ Bir olayı, nesneyi, eylemi, kişiyi iyi ve güzel bulma, takdir etmedir.

» Uzungöl, eşsiz manzarasıyla bizleri büyüledi.

ONAYLAMA

⦿ Yapılan bir işi doğru ve yerinde bularak kabul etmedir.

» Öğrencilerine “Cennetin Çocukları” filmini izletmen çok isabetli bir davranış olmuş.

CÜMLE OLUŞTURMA

⦿ Cümle oluşturma sorularında numaralandırılmış sözlerin anlamlı ve kurallı bir bütün oluşturacak şekilde sıralanması istenir. Bazı soru kalıplarında da bu sıralama yapıldıktan sonra baştan ya da sondan birinci, ikinci, üçüncü ya da dördüncü ifade sorulur.

- » I. MEB sayfasında yıl sonuna kadar
- II. beceri temelli sorular
- III. ilgililerini bekleyecek
- IV. ülkemizdeki tüm yayınları etkileyen

Bu sözler "IV - II - I - III" şeklinde sıralanırsa anlamlı ve kurallı bir cümle oluşturulmuş olur. (Ülkemizdeki tüm yayınları etkileyen beceri temelli sorular MEB sayfasında yıl sonuna kadar ilgililerini bekleyecek.)

İKİ CÜMLENİN BİRLEŞTİRİLMESİ

⦿ Son zamanlarda hemen hemen tüm sınavlarda karşımıza çıkan bir soru kalıbıdır. Genellikle numaralandırılan iki cümle verilir ve bu iki cümlenin anlamca tam ve doğru bir biçimde birleştirilmiş hâli istenir. Bazen de cümle soru kısmında verilir ve bu cümleyi oluşturan iki cümle seçeneklere yerleştirilerek bu cümlelerin bulunması istenir.

- » I. İçinde dinazorların da bulunduğu canlıların yüzde 75'inin yok olmasına neden olan gök taşının neticeleri hakkında yeni sonuçlar bulundu.
- II. Dünya'ya **66 milyon** yıl önce çarpan gök taşının niçin bu kadar ağır ve yıkıcı sonuçlar doğurduğu araştırıldı.

Bu iki cümlenin anlamca doğru birleştirilmiş hâli:

66 milyon yıl önce Dünya'ya çarpan ve dinazorlar da dâhil canlıların **yüzde 75'inin** yok olmasına neden olan gök taşının, neden bu kadar ağır ve yıkıcı sonuçlara yol açtığı konusunda yeni bulgular elde edildi.

PARAGRAF

PARAGRAFTA YAPI

- ⦿ Cümleler topluluğundan oluşan paragrafın yapı yönünden incelenmesi; paragrafın bölümlerini iyi tahlil edebilmek ve paragrafta verilen cümleleri biçim, anlam bakımından irdeleyebilmek demektir. Yapı ile ilgili olan sorular, cümleler arasındaki bütünlük ve cümlelerin sıralanmasıyla ilgilidir. Yapı bakımından incelenen paragraflarda, her cümle- nin kendinden önceki cümleyi takip etmesine dikkat edilmelidir.
- ⦿ Paragraf oluşturma, paragrafı ikiye bölme, paragraf tamamlama, düşüncenin akışını bozan cümle, giriş cümlesi vb. durumları ifade eden ve ölçen soru kalıpları "Paragrafta Yapı" başlığı altında değerlendirilir.

GİRİŞ CÜMLESİ

- ⦿ Paragrafın ilk cümlesidir. Bu cümlede paragrafta işlenecek konu ayrıntıya girilmeden tanıtılır, sonraki cümleler için ortam hazırlanır.
- » İspanya'daki mimari üslubun kökeni, farklı kültürlerle dayanmaktadır.

📌 NOT

- ✓ Kendinden önce herhangi bir açıklama gerektirecek sözler, bağlayıcı ögeler (oysa, çünkü, özellikle, böylece, bu durumda...) bulunmaz.

SONUÇ CÜMLESİ

- 🕒 Paragrafın son cümlesidir. Paragrafta anlatılan konunun bir sonuca bağlandığı cümledir.
- » Özetle kalp, hayatın ve canlılığın kaynağı olarak görülmüş; muhtemelen bu nedenle de ruhun kalbe yerleştiğine inanılmıştır.

📌 NOT

- ✓ Sonuç bildiren bağlayıcı sözler (bundan dolayı, böylece, özetle, kısacası, oysa, çünkü vb.) bulunabilir.

GELİŞME CÜMLELERİ

- ⦿ Paragrafın giriş ve sonuç cümleleri arasında yer alan cümlelerdir. Giriş cümlesinde ortaya konan konu, gelişme bölümünde örneklerle açıklanır.
- » Koalalar oldukça sevimli ve enteresan canlılardır. Koalaların doğal ortamlarında yaşama süreleri 13 ila 18 yıl arasında değişim göstermektedir. Ağırlıkları ise 4 ila 15 kilo arasında değişebilir ve boylarının uzunluğu da yaklaşık 60-85 cm aralığındadır. Çok sevimli, uysal ve hem tembel hem de uykucu olan koalalar; kangurular gibi keselidir. 35 gün kadar kısa süren hamileliklerinin ardından doğan minnacık yavrularını keselerine koyarlar ve yaklaşık altı ay kadar bu kesede bakıp büyütürler. Bu denli sevimli olan bu canlılar, elbette korunmalı ve doğal ortamlarında yaşatılmalıdır.

Bu paragraftaki **altı** çizili cümleler, paragrafın gelişme bölümüdür. Dil ve anlatım bakımından giriş ve sonuç cümlesiyle ilişkilidir bu cümleler. Bu bölümde niteleyici sözlere ve sayısal verilere yer verilerek giriş cümlesindeki düşünceyi geliştiren ifadeler kullanılmıştır.

DÜŞÜNCENİN AKIŞINI BOZAN CÜMLE

- ⦿ Dil ve anlatım bakımından bir bütün olan paragrafta, anlatılanlarla alakasız ya da anlatılanların başka bir boyutuna değinen cümleler akışı bozan cümleler olarak ifade edilir.

PARAGRAF OLUŞTURMA

- ⦿ Dil ve anlatım bakımından paragrafta her cümle kendisinden önceki ve sonraki cümle ile ilişkilidir.
- ⦿ Cümleler çeşitli bağlayıcı sözcükler ya da anlam birlikleriyle belli bir sıraya göre birbirine bağlanır. Bu sıralamanın yapılabilmesini ölçen paragraf oluşturma sorularında da bir paragrafın cümleleri karışık bir şekilde numaralandırılır. Bu cümlelerin hangi sırayla dizilmesi hâlinde anlamlı bir paragraf oluşacağı sorulur.
- ⦿ Bazen de bu sıralama değil de sıralamaya göre ikinci, üçüncü, dördüncü ya da ilk veya son cümle sorulur.

- I. Pek çoğumuzsa yaşadığımız anı daha sonra hatırlamak için hemen hemen her gün fotoğraflar çekiyoruz.
- II. Hayatımıza bu denli yerleşen fotoğrafçılığın meslek olarak ortaya çıkışı ise 19. yüzyıla kadar gitse de fotoğraf makinelerinin kullanımı 20. yüzyılda yaygınlaştı.
- III. Kimileri meslek olarak fotoğrafçılık yaparken, kimileri hobi amaçlı fotoğraf çekiyor.
- IV. Fotoğrafçılık ışığı doğru açıdan yakalayarak görüntü elde etme işidir.

Bu cümlelerin anlamlı bir paragraf oluşturması için cümlelerin "IV - III - I - II" şeklinde sıralanması gerekir. IV numaralı cümle tanım cümlesi niteliğindedir ve giriş cümlesidir. Fotoğrafçılığın tanımının yapıldığı bu cümleden sonra, kişilerin fotoğrafçılığı farklı amaçlarla yaptıklarına vurgu yapan III numaralı cümle getirilmelidir. Bu cümleden sonra da bu cümleyi pekiştiren I numaralı cümle getirilmelidir. II numaralı cümle ise toparlayıcı bir cümledir. Bu cümlede geçen "hayatımıza bu denli yerleşen fotoğrafçılığın" ifadesi bu cümlenin sonuç cümlesi olduğunu vurgular.

PARAGRAFA CÜMLE YERLEŞTİRME

⦿ Bazı paragraf sorularında paragrafın içinden bir cümle çıkarılır, soru cümlesine alınan bu cümlenin anlam akışına göre numaralı yerlerden hangisine, hangi cümleden önce veya hangi cümleden sonra getirilmesi gerektiği sorulur. Bu tür sorularda da mantık aynı: Paragraf cümleleri dikkatlice okunmalı; anahtar kavramlar, geçiş sözleri ve bakış açısı yakalanmalıdır.

PARÇAYI İKİ PARAGRAFA BÖLME

⦿ Aynı konuyu ele alan parçada, konunun iki farklı yönünün işlenmesi durumunda o parçada iki paragrafın varlığı söz konusudur. Bu soru kalıbında da aynı konuyu anlatan iki paragraf birleştirilerek tek paragraf hâlinde verilir ve cümleler numaralandırılarak ikinci paragrafın hangi cümleden başlaması gerektiği sorulur.

PARAGRAFTA KONU

⦿ Konu; üzerinde söz söylenen, düşünce yürütülen olay ve kavramdır. Her metnin bir konusu vardır. Konu olmadan metin oluşturulamaz. Yazar, yazıda mutlaka bir konu üzerinde durur.

» Kitap, insanlardan edineceğiniz arkadaşlara benzemez. Hem vefalıdır hem de türlü türlü şahsiyeti vardır. Sizi eğlendiren, sizi güldüren, sizi düşündüren, sizi alıp başka âlemlere götüren kitaplar vardır. Uykunuz gelinceye kadar yanınızdan ayrılmayacak, uykunuz geldiği zaman da yatağınızın dibinde terk edilip kalmaya razı olacak tek arkadaş kitaptır. Onu sevmeye, onunla dost olmaya şimdiden çalışmanız lazım çünkü kitap ancak gençlikte edinilen bir arkadaşdır.

Bu paragrafa "Yazar ne ile ilgili görüş bildiriyor?" sorusunu sorduğumuzda aldığımız cevap, paragrafın konusunu bildirir. Bu parçada yazar "kitaptan arkadaş edinmek"ten söz ettiğine göre bu paragrafın konusu da "kitaptan arkadaş edinmek"tir.

PARAGRAFTA BAŞLIK

⦿ Bir paragrafın başlığı, paragrafın neden bahsettiğini ve yazılış amacı ile ilgili ipuçları vermelidir. Başlık konuyla doğrudan ilgilidir. Başlıkta birkaç sözcükle konu en güzel şekilde ifade edilebilir.

- Paragrafta vurgulanan anahtar kavramlar başlığı ele verir.
- Başlıklar paragrafı kapsayıcı nitelikte olmalıdır.
- Başlık genellikle paragrafla ilgili kısa ve çarpıcı kavramları içerir.
- Genellikle tamlamalardan ve bağlaçla birleştirilmiş söz öbeklerinden oluşur.

PARAGRAFTA ANA DÜŞÜNCE (ANA FİKİR)

- ⦿ Ana düşünce; paragrafın yazılma amacı, yazarın okuyucuya vermek istediği mesajdır. Ana düşünce, paragrafın tek cümlelik özeti olup anlatılanların özü ve sonucudur.
- Ana düşünce paragrafta tutulmuş bir ayna gibidir, paragrafın tamamını yansıtır.
- Yazarın konuya yaklaşımı olarak da tanımlanabilir.
- Paragrafın tamamında verilmiş olabileceği gibi paragrafın herhangi bir bölümünde cümle hâlinde belirtilmiş de olabilir.
- Konu birkaç sözcükle ifade edilebilirken ana düşünce genellikle cümle hâlinde (yargı bildirir) ifade edilir.

YARDIMCI DÜŞÜNCE

- ⦿ Ana düşünceyi desteklemek, açıklamak ve geliştirmek amacıyla paragrafta kullanılan ayrıntılar yardımcı düşünce olarak adlandırılır. Paragrafta bir tane ana düşünce bulunurken birden fazla yardımcı düşünce bulunabilir.
- » Çocuklarımıza dünya dili (!) öğreteceğiz diye kendi dilini bilmeyen; dilini bilmediği için değerlerinden uzaklaşan bir toplum yaratıyoruz, farkında mısınız? Sokaklarda kendi dilimiz yok, “cafe, showroom, plaza” var artık. Güzelim “evet” ise yerini çoktan “okey”e bıraktı. Daha da kötüsü çocuk-

larımıza sınavlarda atasözlerini ve deyimleri sorar hâle geldik ve ne acıdır ki çocuklarımızın yüzde doksani bu sorulara yanlış yanıtlar veriyorlar. Bu da yetmezmiş gibi kendi dilini tam öğrenememiş çocuğa, ilkokul sıralarında yabancı dil eğitimi veriyoruz.

“Çocuklarımıza yabancı dil eğitiminden önce ana dil eğitimi vermeliyiz.” ifadesi bu paragrafın ana düşüncesi iken “Yabancı sözcükler sokaklarımızı işgal etmiştir.”, “Henüz kendi dilini öğrenememiş çocuklarımıza yabancı dil eğitimi verilmektedir.”, “Değerlerinden uzaklaşmış bir toplum hâline gelmişiz.”, “Atasözü ve deyimlerimiz çocuklarımız tarafından bilinmemektedir.” vb. ifadeler de paragrafın yardımcı düşünceleridir.

SORUYA KARŞILIK YAZILAN PARAGRAF

⦿ Bu tip sorularda, paragraf seçeneklerdeki sorulardan birinin cevabıdır. Paragrafın hangi soruya karşılık olarak yazıldığını bulabilmek için paragrafta ne anlatıldığını bulmak gerekir. Paragrafta ne anlatıldığı bulunduğundan sonra dil ve anlam olarak paragrafla uyum içinde olan soru cümlesi kolaylıkla bulunabilir.

- » Mesleğe yeni başlayanlara mesleklerini sevmelerini, hastalara yardımcı olmalarını öneririm. Bürokrasi nedeniyle bunalan hastalar eczanede sadece ilaç almak değil, rahat etmek, ilgi görmek isterler. Sorunları konusunda onlara yardımcı olmanızı beklerler. Meslektaşlarımız da bunu sağlamalı, sağlık danışmanı rolünü severek yerine getirmelidir.

Bu parçadan eczacı birinin mesleğe yeni başlayanlara öğütte bulunduğu çıkarımında bulunabiliriz. O zaman bu sözler "Genç meslektaşlarınıza neler tavsiye edersiniz?" sorusuna karşılık söylenmiş olabilir.

ANLATIM BİÇİMLERİ

AÇIKLAYICI ANLATIM (AÇIKLAMA)

- ⦿ Bir konuyu açığa kavuşturmak, herhangi bir şeyle ilgili bilgi vermek amacıyla kullanılan anlatım biçimidir.
- » Nasreddin Hoca, Türk dünyasında müşterek bir fıkra tipi, komşu ülkelerle edebî ve sosyal ilişkilerde bir mizah köprüsüdür. Dünya mizah edebiyatında, Adriyatik Denizi'nden Japon Denizi'ne kadar geniş bir alanda fıkraları dilden dile dolaşan şöhretli bir tip olarak bilinmektedir.

ÖYKÜLEYİCİ ANLATIM (ÖYKÜLEME)

- ⦿ Olay anlatımının ön planda olduğu, okuyucuyu olayın içinde yaşatmanın amaçlandığı, hikâye unsurlarının bulunduğu anlatım biçimidir.
- » Vaktiyle bir padişah varmış. Paraya, altına pek düşkünmüş. Her vakit Tanrı'ya “Neyi tutsam altın olsun.” diye dua edermiş. Bir gün Hızır Aleyhisselam gelmiş, ne istediğini sormuş; o da “Ne tutarsam altın olsun.” demiş. Hızır “Yarın bu vakitler abdest al, Allah'a dua et, neye elini sürersen altın olacak.” demiş. Her şeye elini sürmüş altın olmuş.

TARTIŞMACI ANLATIM (TARTIŞMA)

- ⦿ İleri sürülen bir düşünce savunulurken başka bir düşüncenin de yanlışlığının ifade edildiği anlatım biçimidir.
- » Deneme yazmanın makale yazmaktan zor olduğunu söyleyenlere katılmıyorum. Deneme yazmak makale yazmaktan daha kolaydır. Çünkü deneme yazarını kısıtlayan hiçbir durum yoktur. Yazar, konusunu belirledikten sonra düşüncelerini içinden geldiği gibi yazar.

BETİMLEYİCİ ANLATIM (BETİMLEME)

- ⦿ Varlıkların, olayların veya durumların zihinde canlandırılacak biçimde anlatıldığı anlatım biçimidir.
- » Her iki yanı ağaçlarla kaplı bir ırmağın ve gitgide silinen gecenin kıyısında sessiz sedasız yürüdük. Acı bile duyulamayacak kadar soğuk, çöllerden daha ıssız bozkırda ışığın gülümseyişini bekledik. Sırlarla dolu ama her günü bayram şehirlerde yitirdik kendimizi.

DÜŞÜNCEYİ GELİŞTİRME YOLLARI

TANIMLAMA

- ⦿ Varlık veya kavramların belirgin özellikleriyle tanıtılmasıdır. Tanım cümleleri ya "...dendir." ya da "...dır." şeklinde biter. Anlatılan varlık ya da kavramla ilgili "Nedir?", "Kimdir?" sorularının yanıtını içerir.
- » "Dil insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araçtır." cümlesinde tanımlama vardır, dilin tanımı yapılmıştır.

KARŞILAŞTIRMA

- ⦿ Aralarında benzerlik ya da karşıtlık bulunan varlık veya kavramların bu özelliklerinin ortaya konmasıdır. Bu yolla anlatılanlar, kavramlar arasındaki benzer ve farklı özellikler yardımıyla daha anlaşılır olur.
- » Şinasi'den başlayarak yeni bir şiir dili kurmak için gösterilen çabaların nasıl bir yoldan geçtiğini biliyoruz. Şinasi'nin "kolay anlaşılma"tan başka bir kaygı taşımayan, Türkçe fakat cansız dili, Ziya Paşa ve Namık Kemal'de daha canlı fakat daha az Türkçedir.

ÖRNEKLEME (ÖRNEKLENDİRME)

- ⦿ İleri sürülen düşünceyi somutlaştırmak için örneklerden yararlanmaktır. Soyut olan düşünceyi somutlaştırma, görünür kılma çabasıdır.
- » Sanatta klasik eser, üstünden asırlar geçtiği hâlde tazeliğini muhafaza edebilen insan yaratmalarıdır. Akropol böyledir. Ayasofya böyledir. Anadolu'nun her yerine dağılmış Selçuk eserleri böyledir. Mimar Sinanlarımızın, Acemi Alilerimizin ve daha birçok Türk mimarlarının bıraktıkları deha mirasları böyledir.

KİŞİLEŞTİRME

- ⦿ İnsan dışı varlıklara insana ait özelliklerin verilmesidir. Böylece anlatımın daha canlı ve sanatsal kılınmasıdır.
- » Şimşeklerin çaktığı, yıldırımların düştüğü, ortalığı kasıp kavuran bir fırtınadan sonra bir karabuğday tarlasının yanından geçenler görürler ki tarla yanmış, kapkara kesilmiştir. Alev alev bir ateş geçmiştir sanki tarlanın üstünden! O zaman çiftçi bunu, “yıldırım işi” diye açıklayacaktır. Ama acaba niçin yıldırım düşmüştür o tarlaya? Bu konuda serçeden duyduklarımı anlatmak istiyorum size. Serçeye de bunu bir karabuğday tarlasının karşısındaki yaşlı bir söğüt ağacı anlatmış.

Bu parçada serçenin ve söğüt ağacının konuşması, metinde bu varlıkların kişileştirildiğini gösterir.

BENZETME

- ⦿ Aralarında çeşitli ilgiler bulunan varlık veya kavramlardan benzerlik bakımından nitelikçe zayıf olanın güçlü olana benzetilerek anlatılmasıdır.

» Bir ihtiyar gibi bel vermiş çatı... Çatıda yüzükoyun dizilmiş kiremitler ve baykuş gibi tünemiş baca... Duvarları parça parça tenekelerle kaplanmış gecekondu duvarının başında pencereler... Penceredeki yağ tenekelerinde açmış allı morlu çiçekler... Çiçeklerin ardında eskimiş tül perdeler...

Betimleyici anlatımın kullanıldığı bu parçada yazar; çatıyı ihtiyara, bacayı baykuşa benzetmiştir.

TANIK GÖSTERME (ALINTI YAPMA)

⦿ Anlatılmak istenilen düşüncenin başkalarının görüşlerinden, sözlerinden yararlanılarak açıklanması yoludur. Düşünceyi desteklemek amacıyla başkalarının aynı konuda söylediği sözler, yazı içerisinde alıntı olarak gösterilir. Bu sözler genellikle tırnak içinde verilir.

» Sanatı bir yansıtma olarak görmek yüzyıllar boyu devam etmiş ve zamanımıza kadar gelmiş bir kuramdır. Bu görüşü savunanların sık sık başvurduğu “ayna” benzetmesi de düşüncelerine ışık tutan açıklayıcı bir benzetmedir. Lucas de Heere (Lukas Dö Her), on altıncı yüzyılda Van Eyck’in (Van Ayk) resimlerini överken diyor ki: “Bunlar ayna, evet resim değil ayna bunlar.” Leonardo da Vinci (Leonardo da Vinci) de resimle ayna arasındaki benzeyişe işaret eder: “Eğer yaptığınız resmin, doğada konu olarak seçtiğiniz nesnelere tam benzeyip benzemediğini anlamak istiyorsanız bir ayna alın ve bu nesnelere orada nasıl yansıdığına bakarak aynada gördüğünüzü resminizle karşılaştırın.”

SAYISAL VERİLERDEN YARARLANMA

- ⦿ Düşünceyi güçlü ve inandırıcı kılmak için sayısal verilerin kullanılmasıdır. Okuyucu, sayısal verilerin etkisiyle düşünceyi daha inandırıcı bulur. Anlatılan düşünceye, inandırıcılığı ve güvenilirliği en üst düzeyde tutmak için yazar, bilimsel araştırmaların sonucu ortaya çıkan sayısal verileri kullanır.
- » Paris'teki Louvre Müzesi, dünyanın büyük ve ünlü müzelerindedir. Değerli sanat eserlerine ev sahipliği yapan müze, 2006 yılında 8,3 milyon ziyaretçiyle, dünyanın en çok ziyaret edilen sanat müzesi olmuştur. Rönesans döneminin özelliklerini taşıyan bir kale olarak yapılan bina 1793'te müzeye dönüştürülmüştür. Daha sonra, yapılan ek binalarla büyütülmüştür. Müze avlusunun merkezine, 1989 yılında Louvre Piramidi yapılmıştır. Louvre Piramidi, müzede yürütülen büyük yenileme çalışmalarının da ilk adımı olmuştur. Mona Lisa'nın sergilendiği Carre Galerisi de bu çerçevede yenilenmiştir.

Parçada kullanılan sayısal veriler, ilk cümlede verilen düşünceyi destekler niteliktedir. Bu veriler düşünceyi inandırıcı kıldığından metinde sayısal verilerden yararlandığı söylenebilir.

SES BİLGİSİ

TÜRKÇEDE SESLER

- ⦿ Türkçede dilin en küçük birimi olan sesler, ünlüler ve ünsüzler olmak üzere iki ana başlığa ayrılır.

ÜNLÜLERİN NİTELİKLERİ

- ⦿ Ses yolunda bir engele çarpmadan çıkan sese ünlü denir. Türkçede sekiz ünlü harf vardır: **a, e, ı, i, o, ö, u, ü**.
- ⦿ Ünlüler şu şekilde sınıflandırılır:

Dilin Durumuna Göre: İkiye ayrılır:

Kalın Ünlüler: a, ı, o, u

İnce Ünlüler: e, i, ö, ü

Dudakların Durumuna Göre: İkiye ayrılır:

Düz Ünlüler: a, e, ı, i

Yuvarlak Ünlüler: o, ö, u, ü

Ağzın Açıklığına Göre: İkiye ayrılır:

Geniş Ünlüler: a, e, o, ö

Dar Ünlüler: ı, i, u, ü

⦿ Ünlülerin niteliklerini aşağıdaki gibi tablolaştırarak akılda daha kalıcı hâle getirebiliriz

	DÜZ		YUVARLAK	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a	ı	o	u
İnce	e	i	ö	ü

ÜNSÜZLERİN NİTELİKLERİ

- ⦿ Ses yolunda bir engele çarparak çıkan seslere ünsüz denir. Türkçede yirmi bir ünsüz harf vardır: **b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z.**
- ⦿ Ünsüzler ses tellerinin titreşime uğrayıp uğramamalarına göre sınıflandırılır:

Yumuşak Ünsüzler: Ses tellerinin titreşmesiyle oluşan ünsüzlerdir: b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z.

Sert Ünsüzler: Ses telleri titreşmeden oluşan ünsüzlerdir: ç, f, h, k, p, s, ş, t.

	SÜREKSİZ	SÜREKLİ
Sert	p, ç, t, k	f, h, s, ş
Yumuşak	b, c, d, g	ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

ÜNLÜ UYUMLARI

BÜYÜK ÜNLÜ UYUMU

☉ Türkçe bir sözcüğün ilk hecesindeki ünlü kalın (a, ı, o, u) ise diğer hecelerdeki ünlüler de kalın, ilk hecesindeki ünlü ince (e, i, ö, ü) ise diğer hecelerdeki ünlüler de ince olur. Bu uyuma büyük ünlü uyumu denir.

» deyim, doluluk

KÜÇÜK ÜNLÜ UYUMU

☉ Türkçe bir kelimedede düz ünlüden sonra düz (a, e, ı, i), yuvarlak ünlüden (o, ö, u, ü) sonra yuvarlak dar (u, ü) veya düz geniş (a, e) ünlüler bulunur. Bu uyuma küçük ünlü uyumu denir.

» gelenek, yuvarlak

📌 NOT

✓ “-yor” eki her zaman, “-ki” eki bazı durumlarda küçük ünlü uyumunu bozar.

✓ Tek heceli sözcükler, bitişik yazılan birleşik sözcükler ve yabancı kökenli sözcüklerde büyük ve küçük ünlü uyumu kuralları aranmaz.

ÜNLÜLERLE İLGİLİ SES OLAYLARI

ÜNLÜ DÜŞMESİ

⦿ Türkçede iki heceli bazı sözcükler ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında ikinci hecedeki dar ünlü düşer.

- » gönül + ü > gönlü
- » omuz + u > omzu
- » beniz - i > benzi

📌 NOT

✓ Bu kuralın dışında da ünlü düşmesinin görüldüğü durumlar vardır.

- » ne+için > niçin
- » ileri-le > ilerle-
- » çirkin+imiş > çirkinmiş
- » sevgi ile > sevgiyle

ÜNLÜ DARALMASI

⦿ Sonu düz-geniş ünlü ile biten sözcükler "-yor" ekini aldığıında sözcüğün sonundaki "a" veya "e" sesi daralarak "ı, i, u, ü" seslerinden birine dönüşür.

- » izle - yor > izliyor
- » anla - yor > anlıyor
- » kutla - yor > kutluyor

📌 NOT

✓ Bu kural dışında "de-yecek > diyecek, ye-y-ecek > yiyecek, de-y-en > diyen, ye-y-en > yiyen" sözcüklerinde de görülür.

ÜNLÜ TÜREMESİ

⦿ Ünsüzle biten bazı sözcükler "-cik" yapım ekini aldığıında iki ünsüz arasında bir ünlü türer.

- » dar + cik > daracık, genç + cik > gencecik, bir - cik > biricik

📌 NOT

✓ Bazı pekiştirmeli sözcüklerde de ünlü türemesi görülür.

- » düpedüz, sapasağlam

ÜNLÜ DEĞİŞİMİ

⦿ "Ben" ve "sen" şahıs zamirlerine yönelme hâl eki (-a/-e) getirildiğinde "e" sesinin "a"ya dönüşmesidir.

» ben + a > bana

» sen + a > sana

ÜNSÜZLERLE İLGİLİ SES OLAYLARI

ÜNSÜZ YUMUŞAMASI

⦿ Sonu "p, ç, t, k" sert ünsüzleri ile biten sözcükler, ünlü ile başlayan bir ek aldığı anda sözcüğün sonundaki bu sert ünsüzler yumuşayarak "b, c, d, g, ğ" ye dönüşür.

» kayık - ı > kayığı (k → ğ)

» çorap - a > çoraba (p → b)

» kazanç - ı > kazancı (ç → c)

» geçit - i > geçidi (t → d)

📌 NOT

- ✓ Sert ünsüzle biten özel isimler, ünlü ile başlayan bir ek aldığıında yumuşama yazıda gösterilmez.
- » Karabük'e

ÜNSÜZ BENZEŞMESİ (ÜNSÜZ SERTLEŞMESİ)

- ⦿ Türkçede sert ünsüzlerden (f, s, t, k, ç, ş, h, p) biriyle biten sözcüğe "c, d, g" yumuşak ünsüzleri ile başlayan bir ek getirildiğinde ekin başındaki "c" sesi "ç"ye, "d" sesi "t"ye, "g" sesi "k"ye dönüşür.
- » git - **di** > gitti, çalış - **gan** > çalışkan, kitap - **cık** > kitapçık

ÜNSÜZ DÜŞMESİ

- ⦿ "k" ünsüzüyle biten bazı sözcüklere "-cik/-cek" eklerinden biri getirildiğinde sözcük sonundaki "k" ünsüzü düşer.
- » sıcak - **cık** > sıcacık, ufak - **cık** > ufacık, minik - **cık** > minicik

ÜNSÜZ TÜREMESİ (ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ)

⦿ Dilimize yabancı dillerden gelen bazı sözcükler, ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında ya da ünlüyle başlayan bir yardımcı fiille birleştiğinde sözcüğün sonundaki ünsüzden bir tane türer.

» red et- > reddet-, hal ol- > hallol-, zan- ı > zannı

YARDIMCI ÜNSÜZLER (KAYNAŞTIRMA HARFLERİ)

⦿ Ünlü harfle biten bir kelimenin üzerine, ünlü harf ile başlayan bir ek getirildiğinde araya "n, s, ş, y" kaynaştırma harflerinden biri girer.

» doğa - **y** - a, saygı - **n** - in, altı - **ş** - ar, sopa - **s** - ı

ULAMA

⦿ Ünsüz harfle biten bir sözcükten sonra ünlü harfle başlayan bir sözcük geldiğinde iki sözcük birbirine bağlanarak okunur.

» (Oğuz Atay → Oğu-**zA**-tay)

» beş ayak → be-**şa**-yak)

NOT

- ✓ Ulama sadece söyleyişte olur. Söyleme ve okuma sırasında sözcükler birbirine birleştirilir ancak bu olay yazıda gösterilmez.
- ✓ Bir kelimedede meydana gelen ses olayının yazıda gösterilmemesi yazım yanlışına neden olur.

TÜRKÇENİN BAŞLICA SES ÖZELLİKLERİ

- ⦿ Türkçe sözcüklerde ilk heceden sonra "o, ö" ünlüleri bulunmaz.
 - » "Televizyon, telefon, vizyon, radyo, doktor vb." sözcükler Türkçe değildir.
- ⦿ Türkçe sözcüklerde iki ünlü yan yana bulunmaz.
 - » "Şiir, saat, kanaat, iade, kakao, ziraat, müebbet vb." sözcükler Türkçe değildir.
- ⦿ Türkçe sözcüklerin sonunda "b, c, d, g" harfleri bulunmaz. Bu harflerle biten alıntı sözcükler dilimizde kullanılırken genellikle özgün biçimlerinde bulunan yumuşak ünsüzler sertleşir.
 - » "Hac, şad, yad, sac, kitab>p, cild>t, reng>k, metod>t vb." sözcükler Türkçe değildir.

- ⦿ Türkçede uzun ünlü (â, û, î) yoktur. Uzun ünlü, Arapça veya Farsçadan Türkçeye giren sözcüklerde görülür.
 - » “Âşık (Arp.), hâlâ(Arp.), numûne (Frs.), şâir (Arp.) vb.” sözcükler Türkçe değildir.
- ⦿ Türkçe sözcüklerde “f, h, j, v” sesleri yoktur.
 - » Film, fal, jeton, jüri, plaj, pijama, fasıl, ajanda, jandarma, hakem vb.” sözcükler Türkçe değildir.
- ⦿ Türkçede kelime kökünde ikiden fazla ünsüz harf yan yana bulunmaz.
 - » “Elektrik, strateji, kontrol vb.” sözcükler Türkçe değildir.
- ⦿ Türkçe sözcükler iki ünsüzle başlamaz.
 - » “Spor, plan, blok, kral, klasik, stres, tren vb.” sözcükler Türkçe değildir.
- ⦿ Türkçe sözcüklerin kökünde ikiz ünsüz yan yana bulunmaz.
 - » “Dükkân, kıssa, bakkal, millet, hürriyet, teşekkür vb.” sözcükler Türkçe değildir.

YAZIM KURALLARI

BÜYÜK HARFLERİN KULLANIMI

⦿ Cümleler büyük harfle başlar.

» Dehanın yüzde biri hüner, yüzde doksan dokuzu da terdir.

📌 NOT

✓ Cümle içinde tırnak veya ayraç içine alınan cümleler büyük harfle başlar ve sonuna uygun noktalama işareti konur.

» Atatürk “**H**ayatta en hakiki mürşit ilimdir.” diyor.

⦿ Kişi ad ve soyadları, takma adlar büyük harfle başlar.

» **M**ustafa **K**emal **A**tatürk, **O**rhan **V**eli, **M**uhibbi (**K**anuni **S**ultan **S**üleyman)...

⦿ Kişi adlarından önce veya sonra gelen saygı sözleri, unvanlar, lakaplar, meslekler, rütbe adları büyük harfle başlar.

» Hamdi **B**ey, **Y**üzbaşı Hüseyin **B**ey, **D**oktor Nazım, **M**uhtar Ali, **T**opal Kerim...

NOT

- ✓ Akrabalık bildiren adlar; lakap veya unvan değeri kazandığında büyük harfle başlar.
 - » Gülsüm Bacı bizim de falımıza bakıver. (lakap)
 - » Sultan Ana fedakâr bir Anadolu kadınıdır. (lakap)
 - » Fatih eniştem bize de söz verdi. (akrabalık)
 - » İsmail amcam gelecek mi? (akrabalık)
- ⦿ Saygı sözlerinden sonra gelen makam, mevki, unvan bildiren kelimeler büyük harfle başlar.
 - » Sayın **Bakan**, Sayın **Vali**...
- ⦿ Hayvanlara verilen adlar büyük harfle başlar.
 - » **Fino**, **Karabaş**, **Sarıkız**, **Maviş**, **Pamuk**...
- ⦿ Ulus, dil, din, mezhep, devlet adları büyük harfle başlar.
 - » **Türk**, **Rus**, **Arap**; **Türkçe**, **Farsça**, **Rusça**; **Hristiyanlık**, **Müslümanlık**, **İslamiyet**; **Hanefilik**, **Şafilik**; **Türkiye Cumhuriyeti**, **Azerbaycan Cumhuriyeti**...
- ⦿ Kurum, kuruluş ve kurul adlarının her kelimesi büyük harfle başlar.

- » Türkiye **B**üyük **M**illet **M**eclisi, **T**ürk **D**il **K**urumu, **A**tatürk **O**rman **Ç**iftliği, **İ**stanbul **Ü**niversitesi, **K**imya **B**ölümü...
- ⦿ Kıta, bölge, ülke, il, ilçe, semt, köy, mahalle, cadde, bulvar, sokak gibi yer adları büyük harfle başlar.
- » **A**vrupa, **A**syaya; **M**armara **B**ölgesi, **D**oğu **A**nadolu **B**ölgesi; **A**lmanya, **İ**ran; **İ**stanbul, **Ç**orum, **S**akarya; **A**kçaköy, **B**eşiktaş; **K**azlıçeşme, **K**andilli; **A**kbulut, **K**umyazı; **Ç**ilekli **M**ahallesi; **B**ağdat **C**addesi; **A**tatürk **B**ulvarı; **B**irsen **S**okak...

📌 NOT

- ✓ Özel ada dahil olmayıp tamlama kuran il, ilçe, bucak, köy, belde gibi sözler küçük harfle başlar.
- » Elazığ **i**li, Şehit Kâmil **i**lçesi, Akdoğanlar **k**öyü, Uzungöl **b**eldesi...
- ⦿ Yer adlarında ilk isimden sonra gelen deniz, nehir, göl, dağ, boğaz vb. tür bildiren isimler büyük harfle başlar.
- » Ege **D**enizi, Ağrı **D**ağı, Fırat **N**ehri, Van **G**ölü, Zigana **G**eçidi, Çanakkale **B**oğazı...
- ⦿ Gezegen ve yıldız adları büyük harfle başlar. Ancak "dünya, güneş, ay" kelimeleri gezegen anlamı dışında kullanıldığında küçük harfle başlar.
- » **M**erkür, **V**enüs, **J**üpiter, **D**ünya, **G**üneş, **A**y...
- » Bugün **d**ünya kadar isim var. (Pek çok anlamında)

- » Bu oda hiç **güneş** almıyor. (Güneş ışığı, ısısı anlamında)
- ⦿ Tarihî olay, çağ ve dönem adları büyük harfle başlar.
- » **Milli Mücadele, Orta Çağ, Yükselme Dönemi, Kurtuluş Savaşı...**
- ⦿ Kitap, dergi ve sanat eserlerinin her kelimesi büyük harfle başlar.
- » **Sinekli Bakkal, Başını Vermeyen Şehit; Bilim Çocuk, Mavi Kırlangıç, Yedi Meşale; Kaplumbağa Terbiyecisi...**

📌 NOT

- ✓ Özel ada dahil olmayan gazete, dergi, tablo vb. sözler büyük harfle başlamaz.
- » Milliyet **gazetesi**, Türk Dili **dergisi**, Kur'an Okuyan Kız **tablosu...**
- ⦿ Düşünce, hayat tarzı, politika vb. anlamlar bildirdiğinde "doğu" ve "batı" sözlerinin ilk harfleri büyük yazılır.
- » Bu kültür bize **Batı'dan** gelmiştir.
- » İçimde her zaman **Doğu'nun** felsefe anlayışı vardır.

📌 NOT

- ✓ Bu sözler yön bildirdiğinde küçük yazılır.
- » Bursa'nın **doğusu**, Ankara'nın **batısı...**

- ⦿ Millet, yer, kişi adlarıyla kurulan birleşik kelimelerde özel adlar büyük harfle başlar; ikinci kelime küçük harfle yazılır.
 - » **Brüksel lahanası, Maraş dondurması, Japon gülü, Hindistan cevizi, Antep fıstığı...**
- ⦿ Özel adlardan türetilen bütün kelimeler büyük harfle başlar.
 - » **Türklük, Türkçülük, Türkçe, Avrupalı, Asyalılık, Darvinci, Konyalı...**
- ⦿ Kitap, makale, tiyatro eseri, kurum adı vb. özel adlarda yer alan kelimelerin ilk harfleri büyük yazıldığında "ve, ile, ya, veya, yahut, ki, da, de" sözleriyle "mı, mi, mu, mü" soru eki küçük harfle yazılır.
 - » **Mai ve Siyah, Suç ve Ceza, Leyla ile Mecnun, Turfanda mı Yoksa Turfa mı?, Diyorlar ki...**
- ⦿ Ulusal, resmî ve dinî bayramlarla anma ve kutlama günlerinin adları büyük harfle başlar.
 - » **Cumhuriyet Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı, Ramazan Bayramı, Nevruz Bayramı, Miraç Kandili; Anneler Günü, Öğretmenler Günü, Dünya Tiyatro Günü, 14 Mart Tıp Bayramı, Hıdırellez...**

- ⦿ Belirli bir tarih bildiren ay ve gün adları büyük harfle başlar.
 - » 29 **Mayıs** 1453 **Salı** günü İstanbul Türklerin himayesine girdi.
 - » İstanbul'daki Lale Festivali 25 **Haziran**'da başlayacak.
- ⦿ Belirli bir tarihi belirtmeyen ay ve gün adları küçük harfle başlar.
 - » Bilim Kurulu, toplantılarını genellikle **salı** günleri yapar.

📌 NOT

- ✓ Özel ad, kendi anlamı dışında yeni bir anlam kazanmışsa büyük harfle başlamaz.
 - » **donkişotluk** (gereği yokken kahramanlık göstermeye kalkışma)
 - » **allahlık** (saf, zararsız kimse)
- ✓ Para birimleri büyük harfle başlamaz.
 - » Bir **avronun** kaç **dolara**, bir **doların** da kaç **liraya** geldiğini hesaplamaya çalışıyordu.

SAYILARIN YAZIMI

- ⦿ Sayılar metin içerisinde yazıyla yazılabildiği gibi rakamla da yazılabilir. Özellikle saat, ölçü, para tutarı, istatistik verilere ilişkin sayıların yazımında rakam kullanılır.
 - » İlçe, son yıllarda **üç** büyük felaket yaşamıştı.
 - » On gün içinde toplamda % 50'lik bir zam yapılmıştı.
- ⦿ Birden fazla kelimedenden oluşan sayılar ayrı yazılır. Saatler ve dakikalar yazıyla ya da rakamla yazılabilir.
 - » İki yüz seksen beş odalı sarayın tüm saatleri 09.05'te durdurulmuş.
- ⦿ Romen rakamları; tarihî olaylarda, yüzyıllarda, hükümdar adlarında, kitap ve dergi ciltlerinde, sıralanan maddelerde kullanılır.
 - » XVII. yüzyılda yaşamış olan Nedim'in bazı şiirleri kitabın III. cildine alınmıştı.
- ⦿ Sıra sayıları rakamla veya yazıyla yazılabilir. Rakamla yazılırsa rakamdan sonra nokta konur ya da kesme işareti konularak sırayı belirten ek (-nci) yazılır, ayrıca nokta konmaz.
 - » 25. → 25'inci
 - » XIII. → XIII'üncü

⦿ Üleştirme sayıları rakamla değil, yazıyla yazılır.

» 2'şer (**yanlış**) → ikişer (**doğru**)

» 100'er (**yanlış**) → yüzer (**doğru**)

"DE", "Kİ" VE "Mİ" NİN YAZIMI

⦿ Bağlaç olan "da/de" ayrı yazılırken ek olan "-da/-de" bitişik yazılır ve "-ta/-te" biçiminde kullanılabilir.

» Evde hiç erzak da kalmamıştı.

⦿ Bağlaç olan "ki" birkaç örnek (sanki, oysaki, meğerki, belki, hâlbuki, çünkü, meğerki, illaki) haricinde, daima ayrı yazılır. Ek olan ki kendinden önceki sözcüğe bitişik yazılır.

» Akşamki oyun gel gör ki hiç de eğlenceli değildi.

⦿ "mı/mi/mu/mü" soru eki, daima kendinden önceki kelimedenden ayrı yazılır. Kendisinden sonra gelen ekle de bitişik yazılır. Birleşik kelimelerde bu ek, kelimelerin arasına gelebilir.

» Onunla sohbet etmeye zaman kalacak mıdır sence?

» Bu yaptıklarının sonuçlarını görüyor musun?

KISALTMALARIN YAZIMI

⦿ Kurum, kuruluş, ülke, kitap, dergi ve yön adlarının kısaltmaları, her kelimesinin ilk harflerinin büyük yazılmasıyla yapılır.

» TTK (Türk Tarih Kurumu), TD (Türk Dili), KD (Kuzeydoğu)...

⦿ Bazen kelimelerin, özellikle son kelimenin birkaç harfinin kısaltmaya alındığı da görülür. Bazen de aradaki kelimelerden hiç harf alınmadığı olur. Bu tür kısaltmalarda, kısaltmanın akılda kalabilmesi için yeni bir kelime oluşturma amacı güdülür.

» BOTAŞ (Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi), TÖMER (Türkçe Öğretim Merkezi)...

📌 NOT

✓ Gelenekleşmiş olan T.C. (Türkiye Cumhuriyeti) ve T. (Türkçe) kısaltmaları dışında büyük harfle yapılan kısaltmalarda araya ve sona nokta konmaz.

⦿ Ölçü, uzunluk ve alan birimlerinin uluslararası kısaltmaları kullanılır.

» cm (santimetre), kg (kilogram), m³ (metreküp)...

⦿ Bazı kelimelerin kısaltmasında kelimeyi oluşturan temel harfler dikkate alınır. Kısaltılan kelime özel ad ise kısaltmanın ilk harfi büyük yazılır.

» Dr. (Doktor), Alm. (Almanya), Sok. (Sokak)...

- ⦿ Küçük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kelimenin okunuşu esas alınır.
 - » cm'yi, kg'dan, mm'den, kr.un.
- ⦿ Büyük harflerle yapılan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın son harfinin okunuşu esas alınır. Ancak kısaltması büyük harflerle yapıldığı hâlde bir kelime gibi okunan kısaltmalara getirilen eklerde kısaltmanın okunuşu esas alınır.
 - » BDT'ye, TTK'den, THY'de, TL'nin; BOTAŞ'ın, UNESCO'ya, ASELSAN'da, NATO'dan...
- 📌 **NOT**
- ✓ Numara sözünün kısaltması da kelime gibi okunduğundan getirilecek olan ek okunuşa göre getirilecektir.
 - » No.lu, No.suz
- ✓ Sonunda nokta bulunan kısaltmalarla üs işaretli kısaltmalara gelen ekler kesmeyle ayrılmaz. Bu tür kısaltmalarda ek noktadan ve üs işaretinden sonra, kelimenin veya üs işaretinin okunuşuna uygun olarak yazılır.
 - » vb.leri, Alm.dan, İng.yi; m²ye (metrekareye), cm³e (santimetreküpe), 6⁴ten (altı üssü dörtten)...

BİRLEŞİK SÖZCÜKLERİN YAZIMI

⦿ Belirtisiz isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, birleşik fiiller, ikilemeler, kısaltma grupları ve kalıplaşmış çekimli fiillerden oluşan ifadeler yeni bir kavramı karşıladıklarında birleşik sözcük olur. Birleşik sözcükler belirli kurallar çerçevesinde bitişik veya ayrı olarak yazılır.

BİTİŞİK YAZILAN BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

⦿ Ses düşmesine uğrayan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

» pazartesi (pazar+ertesi), kaynana (kayın+ana), niçin (ne+için), nasıl (ne+asıl), sütlaç (sütlü+aş)

⦿ "Etmek, olmak" gibi yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller; ses düşmesine, ses değişmesine veya ses türemesine uğrarlarsa bitişik yazılır.

» kaydetmek, affetmek, hap(i)solmak, bakakalmak, gelivermek, süregelmek...

⦿ Sözcüklerin her ikisi veya ikincisi, birleşme sırasında anlam değişikliğine uğrarsa bu sözcükler bitişik yazılır.

» akşamsefası, kuşburnu, ayşekadın (bitki adları); tavukgöğsü, alinazik, dilberdudağı (yiyecek adları); balköpüğü, gülkurusu, yavruağzı, kavuniçi (renk adları); beştaş, üçtaş, dokuztaş (oyun adları)...

⦿ Somut olarak yer bildirmeyen "alt", "üst" ve "üzeri" sözcüklerinin sona getirilmesiyle oluşturulan birleşik sözcükler bitişik yazılır.

- » ayakaltı, bilinçaltı, gözaltı, bayramüstü, olağanüstü, suçüstü, ayaküstü...
- ⦿ Ara yönleri belirten sözcükler bitişik yazılır.
- » kuzeybatı, güneydoğu, kuzeydoğu, güneybatı.
- ⦿ "Hane, name, zade" kelimeleriyle oluşturulan birleşik kelimeler bitişik yazılır.
- » dersane, kahvehane, yazıhane; kanunname, seyahatname, siyasetname; amcazade, dayızade...
- ⦿ Kurallı birleşik fiiller bitişik yazılır.
- » bakakalmak, gelivermek, süregelmek, gidedurmak, düşeyazmak, çıkagelmek
- ⦿ Bir veya iki ögesi emir kipiyle kurulan kalıplaşmış birleşik sözcükler bitişik yazılır.
- » çekyat, albeni, ateşkes, yapboz
- ⦿ Sıfat-fiil ekleriyle kurulan kalıplaşmış birleşik sözcükler bitişik yazılır.
- » cankurtaran, gökdelen, değerbilmez, hacıyatmaz, varyemez, çokbilmiş...
- ⦿ "Ev, baş, oğlu, kızı, ağa, efendi, bey, hanım, nine, başı" sözcükleriyle kurulan bazı birleşik sözcükler asıl anlamlarını korudukları hâlde, gelenekleştikleri için bitişik yazılır.
- » yayınevi, başkent, eloğlu, elkızı, hanımefendi, beyefendi, ağabey, hacıağa, onbaşı...

AYRI YAZILAN BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

- ⦿ “Etmek, eylemek, olmak” gibi yardımcı fiillerle kurulan birleşik sözcükler, ilk kelimesinde herhangi bir ses düşmesi veya türemesine uğramazsa ayrı yazılır.
 - » arz etmek, dans etmek, namaz kılmak, derman bulmak, var olmak, kul olmak
- ⦿ Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbiri veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik sözcükler ayrı yazılır.

Hayvan türlerinden birinin adıyla kurulanlar: köpek balığı, deve kuşu, ağustos böceği, ateş böceği, at sineği, bal arısı, dağ keçisi...

Bitki türlerinden birinin adıyla kurulanlar: ayrık otu, çörek otu, küpe çiçeği, yer elması, can eriği, çam fıstığı, şeker pancarı, kuru fasulye, kayısı kurusu...

Nesne, eşya, alet adlarından biriyle kurulanlar: lüle taşı, el kitabı, tuz ruhu, dikili taş, oturma odası, üst geçit, dolma kalem...

Yol ve ulaşım ile ilgili birleşik sözcükler: çevre yolu, hava yolu, kara yolu, köprü yolu...

Durum, olgu ve olay bildiren sözlerden biriyle kurulan birleşik sözcükler: açık oturum, ana dili, Ay tutulması, iş birliği, yer çekimi, iş bölümü...

"Bilim" ve "bilgi" sözleriyle kurulan birleşik sözcükler: dil bilimi, ruh bilimi, dil bilgisi, ses bilgisi...

"Yuvar" ve "küre" sözleriyle kurulan birleşik sözcükler: göz yuvarı, hava küre, yarım küre, taş küre...

Yiyecek, içecek adlarından biriyle kurulan birleşik sözcükler: bohça böreği, badem yağı, maden suyu, tulum peyniri, tas kebabı, yoğurt çorbası, irmik helvası, badem şekeri, İzmir köftesi...

Gök cisimleri: Çoban Yıldızı, Kutup Yıldızı, kuyruklu yıldız, gök taşı, meteor taşı...

Organ veya organ yerine geçen sözlerden biriyle kurulan birleşik sözcükler: patlak göz, elmacık kemiği, yüzük parmağı, süt dişi, kepçe kulak...

Benzetme yoluyla insanın bir niteliğini anlatmak üzere bitki, hayvan ve nesne adlarıyla kurulan birleşik sözcükler: çetin ceviz, çöpsüz üzüm, demir yumruk...

Zamanla ilgili birleşik sözcükler: bağ bozumu, gece yarısı, hafta sonu, hafta başı, gün ortası...

⦿ "Renk" sözü veya renklerden birinin adıyla kurulmuş isim tamlaması yapısındaki renk adları ayrı yazılır.

» gümüş rengi, çivit mavisi, gece mavisi, limon sarısı, safra yeşili, bal rengi

⦿ Rengin tonunu belirtmek üzere renkten önce kullanılan sıfatlar ayrı yazılır.

» açık yeşil, kara sarı, kirli sarı, koyu mavi

⦿ Yer adlarında kullanılan "batı, doğu, güneydoğu, aşağı, yukarı, orta, iç, yakın, uzak" sözcükleri ayrı yazılır.

» Batı Trakya, Doğu Anadolu, Güney Kutbu, Kuzey Amerika, Orta Anadolu, İç Asya, Uzak Doğu, Yukarı Fırat

⦿ Kişi adlarından oluşmuş "mahalle, bulvar, cadde, sokak, ilçe, köy, belde vb." yer ve kuruluş adlarında, sondaki unvanlar hariç şahıs adları ayrı yazılır.

» Yunus Emre Bulvarı, Fevzi Çakmak Mahallesi, Mustafa Kemal Caddesi, Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Uzungöl beldesi

- ⦿ "Dış, iç, sıra" sözleriyle oluşturulan birleşik sözcük ve terimler ayrı yazılır.
 - » kanun dışı, yasa dışı, ceviz içi, hafta içi, ardı sıra, yanı sıra
- ⦿ Somut olarak yer belirten "alt" ve "üst" sözleriyle oluşturulan birleşik sözcükler ve terimler ayrı yazılır.
 - » su altı, yer altı (yüzey), böbrek üstü bezi, tepe üstü (en yüksek)

NOKTALAMA İŞARETLERİ

NOKTA (.)

⦿ Tamamlanmış cümlenin sonuna konur.

» Terden, sırtındakiler sırlıklam olmuştu.

⦿ Bazı kısaltmaların sonuna getirilir.

» **Av.** Necla Hanım karara itiraz etti. (Avukat Necla Hanım)

⦿ Sayılardan sonra sıra bildirmek için kullanılır.

» Yazarın son kitabı **3.** baskıya girmiş. (üçüncü)

📌 NOT

✓ Arka arkaya sıralandıkları için virgülle veya çizgiyle ayrılan rakamlardan yalnızca sonuncu rakamdan sonra nokta konur.

» Konuyla ilgili **3, 4 ve 7.** maddeleri size yazılı olarak aktaracağız.

⦿ Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.

» İstanbul 29.05.1453 tarihinde fethedildi. (**Doğru**)

» İstanbul 29 Mayıs 1453 tarihinde fethedildi. (**Doğru**)

📌 NOT

- ✓ Tarihlerde ay adları yazıyla da yazılabilir. Bu durumda ay adlarından önce ve sonra nokta kullanılmaz.
- » İstanbul 29.Mayıs.1453 tarihinde fethedildi. (Yanlış)
- ⦿ Saat ve dakika gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.
- » Tren 09.15'te kalktı, saat 13.00'te de köye vardı.

VİRGÜL (,)

- ⦿ Birbiri ardınca sıralanan eş görevli kelime ve kelime gruplarının arasında kullanılır.
- » Çay, fındık, mısır, kivi Karadeniz Bölgesi'nde yetişir.
- » Kol saati, yaka kartı, uçuş kartı ofiste kalmıştı.
- ⦿ Sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için kullanılır.
- » Arabadan indi, kapıyı kilitledi, apartmana yöneldi.
- ⦿ Uzun cümlelerde, yüklemden uzak düşmüş olan özneyi belirtmede kullanılır.
- » Yusuf, başka şehirden sipariş edilen ve kendisine ikram edilen pastayı bitirdi.
- ⦿ Cümle içerisinde kullanılan ara söz veya ara cümlelerin başında ve sonunda kullanılır.
- » Oğuz Atay'ın romanını, Bir Bilim Adamının Romanı, bir solukta okudum.

- » Moğolistan Sirki, ilk geldiğinde gidememiştim, haftaya şehrimizde kurulacakmış.
- ⦿ Tırnak içinde olmayan alıntı cümlelerinden sonra konur.
- » Terbiyenin sırrı öğrenciye saygı ile başlar, dedi.
- ⦿ Kendisinden sonraki cümleye bağlı olarak ret, kabul ve teşvik bildiren “hayır, yok, evet, peki, pekâlâ, tamam, olur, hayhay, başüstüne, öyle, haydi, elbette” gibi kelimelerden sonra kullanılır.
- » Hayhay, isteğinizi yerine getirmeye çalışacağız.
- » Peki, ben de sizinle toplantıya gelirim.
- ⦿ Bir kelimenin kendisinden sonra gelen kelime veya kelime gruplarıyla yapı ve anlam bakımından bağlantısı olmadığını göstermek ve anlam karışıklığını önlemek için kullanılır.
- » Doktor, kızın iyileştiğini söyledi.
- ⦿ Hitap için kullanılan kelimelerden sonra konur.
- » Efendiler, sizleri selamlamak benim için bir onurdur.
- ⦿ Metin içinde art arda gelen zarf-fiil eki almış kelimelerden sonra konur.
- » Bizimle gülümseyerek, gözlerimizin içine bakarak sohbet etti.

- ⦿ Özne olarak kullanıldıklarında "bu, şu, o" zamirlerinden sonra konur.
- » Şu, size daha önceden anlattığımız ev.

Virgülün Kullanılmadığı Yerler

- Metin içinde "ve, veya, yahut, ya ... ya" bağlaçlarından önce de sonra da virgül konmaz.
- Tekrarlı bağlaçlardan (hem ... hem, ya ... ya vb.) önce ve sonra virgül konmaz.
- Cümlede pekiştirme ve bağlama görevinde kullanılan "da/de" bağlacından sonra virgül konmaz.
- Metin içinde "-ınca/-ince" anlamıyla zarf-fiil görevinde kullanılan "mı/mi" ekinden sonra virgül konmaz.
- Şart ekinden (-se/-sa) sonra virgül konmaz.

SORU İŞARETİ (?)

- ⦿ Soru eki veya soru sözü içeren cümlelerin sonunda kullanılır.
- » Hangi yoldan gidelim? (Hangi → soru sözü)
- » Bize geldin mi? (mi → soru eki)
- ⦿ Soru bildiren ancak soru eki ve soru sözü içermeyen cümlelerin sonunda kullanılır.
- » Adınız? (Adınız nedir)
- » Yaşınız? (Yaşınız kaç / Kaç yaşındasınız)

📌 NOT

- ✓ Soru ifadesi taşıyan birbiri ardınca sıralanmış cümlelerde soru işareti en sona konur.
- » Bu adam kimdi, nereden gelmişti, beni niçin soruyordu?
- ⦿ Bilinmeyen, kesin olmayan yer, tarih vb. durumlar için kullanılır.
- » Nasrettin Hoca 1208 (?) yılında doğmuştur.

ÜNLEM İŞARETİ (!)

- ⦿ Sevinç, acı, korku, şaşma gibi duyguları bildiren cümle veya ifadelerin sonuna konur.
- » Vah vah! Son sınıfta okulu bırakmak zorunda kalmış.
- » Eyvah, paralar hiç oldu! İçim acıyor dostlar!
- ⦿ Seslenme, hitap ve uyarı sözlerinden sonra konur.
- » Ey yüce kişi! Sana yoksulluk ve hastalık iyidir.
- » Ya Rab, insanoğullarından çektiğim yeter!

📌 NOT

- ✓ Ünlem işareti, seslenme ve hitap sözlerinden hemen sonra konulabileceği gibi cümlenin sonuna da konulabilir.
- » Çocuklar, sessiz olun! (**doğru**)

» Çocuklar! Sessiz olun. (**doğru**)

⦿ Alay, kinaye, küçümseme anlamı kazandırılmak istenen sözden hemen sonra ayraç içinde ünlem işareti kullanılır.

» Sınıfının en zeki (!) öğrencisiymiş.

» Futbolcu o kadar hızlı ki (!) saha ona küçük geliyor.

NOKTALI VİRGÜL (;)

⦿ Cümle içinde virgülle ayrılmış tür ve takımları ayırmak için konur.

» Ses, vurgu, tonlama söyleyiş; yazım, noktalama, ses olayları yazıyla ilgilidir.

⦿ Ögeleri arasında virgül bulunan sıralı cümleleri birbirinden ayırmak için konur.

» Akıl bir meşaledir, kör için gözdür; ölü vücut için can, dilsiz için sözdür.

⦿ İki den fazla eş değer ögeler arasında virgül bulunan cümlelerde öznedenden sonra noktalı virgül konulabilir.

» Tanzimat tiyatrosu; tiyatro tekniği bakımından zayıf, gelenekçi, acemice bulunuyordu.

İKİ NOKTA (:)

- ⦿ Kendisiyle ilgili örnek verilecek cümlenin sonuna konur.
 - » Sözcük türlerini yazalım: isim, zamir, sıfat, zarf, edat, bağlaç, ünlem.
 - » Bağlama yörelere ve boyutlarına göre değişik isimlerle anılır: kopuz, cura, çöğür, tambura, divan sazi...
- ⦿ Kendisiyle ilgili açıklama verilecek cümlenin sonuna konur.
 - » Bu sözlerinden şunu çıkarmalıyız: İnsan güzel görür ve güzel düşünürse hayatından lezzet alır.
 - » İnsanlarda ortalama uyku süresi dönemlere göre farklılık gösterir: Yetişkinlerde 6-8 saat, çocuklarda 10-12 saattir.
- ⦿ Karşılıklı konuşmalarda, konuşan kişiyi belirten sözcüklerden sonra konur.
 - » Hz. Âdem:
 - Yüz, utanma ve hayâ yeridir; senin yüzde yerin yoktur, dedi.
 - O şahıs:
 - Ben gelince utanma ve hayâ gider, dedi.
- ⦿ Edebî eserlerde konuşma bölümünden önceki ifadenin sonuna konur.

- » Bu sözü hiç yadırgamayan marangoz yardımcısı hemen sordu:
— Nasıl bir kadın figürü olsun?

ÜÇ NOKTA (...)

- ⦿ Anlatım olarak tamamlanmamış cümlelerin sonunda kullanılır.
 - » Domates de tuzsuz yenmez, gidip alayım Munzur'dan demiş ama Munzur da en yüksek otlakta...
- ⦿ Kaba sayıldığı için veya bir başka sebepten dolayı açık yazılmak istenmeyen kelime ve bölümlerin yerine kullanılır.
 - » Adam, yoldan geçen gence ... , dedi.
- ⦿ Benzer örneklerin devam ettiğini göstermek için kullanılır.
 - » Milli edebiyatçılar: Halide Edip, Yakup Kadri..
- ⦿ Alıntılarda başta, ortada ve sonda alınmayan kelime veya bölümlerin yerine kullanılır.
 - » ... Tavşan, onları inandırmak için epey dil döktü. ... Onlar da sonunda tavşana inanmaya başladılar. ...
- ⦿ Karşılıklı konuşmalarda, yeterli olmayan, eksik bırakılan cevaplarda kullanılır.
 - » Derviş Çelebi neyi aldı, öptü ve sonra İtri'ye:
— Evladım! Senin adın nedir, diye sordu.

- Mustafa, efendim. İtri de derler.
- Bu ney senin mi?
- ...
- Üfleyebiliyor musun?
- ...

📌 NOT

- ✓ Ünlem ve soru işaretinden sonra üç nokta yerine iki nokta konulması yeterlidir.

KISA ÇİZGİ (-)

- ⦿ Satıra sığmayan kelimeler bölünürken satır sonunda kullanılır.
 - » Neler kazandığını değil, bu saatten sonra neler kaybedeceğini düşünmelisin.
- ⦿ Cümle içinde ara sözleri veya ara cümleleri ayırmak için ara sözlerin veya ara cümlelerin başında ve sonunda kullanılır, bitişik yazılır.
 - » Yalnız bir adam -sadece yalnız da değil- olmak için çabalıyordu.
- ⦿ Arasında, ve, ile, ila, ...-den ...-e anlamlarını vermek için kelimeler veya sayılar arasında kullanılır.

- » 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı zaman dilimini ifade eder.
 - ⦿ Kelimelerin kökleri, gövdeleri ve eklerini birbirinden ayırmak için kullanılır.
 - » su - suz - luk
 - » araba - cı - lar
 - ⦿ Fiil kök ve gövdelerini göstermek için kullanılır.
 - » sev- (sevmek)
 - » yüz- (yüzmek)
 - ⦿ İsim yapma eklerinin başında, fiil yapma eklerinin başında ve sonunda kullanılır.
 - » -mek (isim yapma eki)
 - » -la- (fiil yapma eki)
- 📌 NOT**
- ✓ Cümle içinde sayı adlarının yinelenmesinde araya kısa çizgi konmaz.
 - » On on beş yıl sonra üç beş kişi olarak döndüler.

KONUŞMA ÇİZGİSİ (—)

⦿ Yazıda satır başına alınan konuşmaları göstermek için kullanılır.

» Şinasi Halil Bey'e baktı ve:

— Bu mektup sana, dedi.

— Bana mı? Kimden?

— Evden olacak!

📌 NOT

✓ Konuşmalar tırnak içinde verildiğinde uzun çizgi kullanılmaz.

» Yolumuz düştüğünde Erzurum'a:

“Yolcu dedim, burası hep böyle soğuk mudur?”

TIRNAK İŞARETİ (" ")

⦿ Başka birinin yazısından veya sözünden, hiç değiştirilmeden yapılan aktarmalar tırnak içinde gösterilir.

» Göçük altında kalan yaşlı kadın “Kurtarın beni!” diye bağıyor, çevredekilerden yardım istiyordu.

📌 NOT

✓ Alıntı cümle(ler), büyük harfle başlar ve alıntı cümleye ait olan noktalama işaretleri tırnağın içinde kalır. Asıl cümle de daha bitmediği için küçük harfle devam eder.

⦿ Özel olarak vurgulanmak istenen sözler tırnak içine alınır.

» Tüm öğrencilerime “Cennetin Çocukları” filmi hayatlarının bir bölümünde mutlaka izlemelerini öneririm.

⦿ Cümle içerisinde eserlerin ve yazıların adları ile bölüm başlıkları tırnak içine alınır.

» Necip Fazıl Kısakürek’in “Kaldırımlar” şiirinin benim okul hayatımdaki yeri bambaşkadır.

📌 NOT

✓ Tırnak içine alınan sözlerden sonra gelen ekleri ayırmak için kesme işareti kullanılmaz.

» Yakın tarihte yaşamış edebiyatçı Oğuz Atay’ın “Tutunamayanlar”ını okumayanınız yoktur herhâlde.

✓ Tırnak içinde verilen cümlenin içinde yeniden tırnağa alınması gereken bir sözü, ibareyi belirtmek için tek tırnak (‘ ’) kullanılır.

YAY AYRAÇ ()

⦿ Cümlelerin yapısıyla doğrudan doğruya ilgisi olmayan, yazının ve sözün aslında olmayıp sonradan eklenmiş olan açıklayıcı sözcükleri ve söz gruplarını (ek bilgileri) göstermek için kullanılır.

» Mevlana; ölümü, gerçek dünyaya dönüş olarak gördüğünden düğün gecesi (şebiarus) diye niteler.

📌 NOT

✓ Yay ayraç içinde bulunan ve yargı bildiren anlatımların sonuna uygun noktalama işareti konur.

» Anadolu kentlerini, köylerini (**Köy sözünü de çekinerek yazıyorum.**) gezsek bile görmek için değil, kendimizi göstermek için geziyoruz.

⦿ Alıntıların yapıldığı eser ve yazar adı yay ayraç içinde verilir.

» Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi;
Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.

(Necip Fazıl Kısakürek)

⦿ Yabancı kelimelerin okunuşları parantez içinde verilir.

» Shakespeare (Şekspir) dünyanın en seçkin drama yazarlarından biridir.

- ⦿ Tiyatro eserlerinde konuşanın hareketlerini, durumunu açıklamak ve göstermek için kullanılır.
- » **Karagöz** — Güle güle!.. (Söylenir.) Aman neyse ki çiğ hamsi kafası yemekten kurtuldum. (Bir kuzu, meleyerek, oynayıp sıçrayarak perdeye girer. Karagöz'ün yanından geçip eve girer.)
- ⦿ Söze alay etme, hafife alma, küçümseme, inanmama, kinaye anlamları katmak için ünlem işaretiyle birlikte kullanılır.
- » Çocuk çok akıllı (!) olduğunu sanıyor.

KÖŞELİ AYRAÇ ([])

- ⦿ Ayraç içinde ayraç kullanılması gereken durumlarda yay ayraçtan önce köşeli ayraç kullanılır.
- » Kirpi [**Refik Halit Karay (1888-1965)**] bazı eserlerinin konusunu İstanbul'un kenar mahallelerinden seçmiştir.

EĞİK ÇİZGİ (/)

- ⦿ Dizeler yan yana yazıldığında aralarına konur.
 - » Elif okuduk ötürü / Pazar eyledik götürü / Yaratılmışı hoş gördük / Yaradan'dan ötürü (Yunus Emre)
- ⦿ Adres yazarken apartman numarası ile daire numarası arasına ve semt ile şehir arasına konur.
 - » Hatay Sokağı No.: 10/5 Efes / İZMİR
- ⦿ Tarihlerin yazılışında gün, ay ve yılı gösteren sayıları birbirinden ayırmak için konur.
 - » 01/08/1995
 - » 23/04/2021
- ⦿ Dil bilgisinde eklerin farklı biçimlerini göstermek için kullanılır.
 - » -sız/-siz
 - » -lar/-ler
 - » -lık/-lik/-luk/-lük
 - » -da/-de/-ta/-te

TERS EĞİK ÇİZGİ (\)

- ⦿ Bilişim uygulamalarında art arda gelen dizinleri birbirinden ayırt etmek için kullanılır.
- » C:\Belgelerim\Türk İşaret Dili\Kitapçık.indd

DENDEN İŞARETİ ("")

- ⦿ Bir yazıdaki maddelerin sıralanmasında veya bir çizelgede alt alta gelen aynı sözlerin, söz gruplarının, sayıların tekrar yazılmasını önlemek için kullanılır.
- » a. İsimden isim yapım eki
b. İsimden fiil " "
c. Fiilden isim " "
ç. Fiilden fiil " "

DÜZELTME İŞARETİ (^)

- ⦿ Yazılışları aynı ancak anlamları ve söylenişleri farklı olan sözcükleri ayırt etmek için okunuşları uzun olan ünlülerin üzerine konur.
- » hal → Sebze, meyve vb. şeylerin satıldığı yer
hâl → Durum, vaziyet, tavır

- ⦿ Arapça ve Farsçadan Türkçeye giren birtakım sözcüklerle özel adlarda bulunan ince "g, k" ünsüzlerinden sonra gelen "a" ve "u" ünlülerinin üzerine konur.
 - » hikâye, tezgâh, dükkân, kâğıt, sükûn, mahkûm, sükût, Hakkâri, Kâzım
- ⦿ Kişi ve yer adlarında ince "l" ünsüzünden sonra gelen "a" ve "u" ünlüleri de düzeltme işareti ile yazılır.
 - » Elâzığ, Halûk, Nalân, Balâ, Selânîk, Lâle
- ⦿ Nispet ekinin, belirtme durumu ve iyelik ekiyle karışmasını önlemek için kullanılır.
 - » (Türk) askeri
askerî (okul)
 - » (çocuk) resmi
resmî (belge)

KESME İŞARETİ (')

- ⦿ Özel ad kapsamına giren sözcüklere getirilen iyelik, durum ve bildirme gibi çekim ekleri kesme işaretiyle ayrılır.
 - » Türkiye'mizin güzellikleri o kadar fazladır ki saymakla bitmez.

📌 NOT

- ✓ Özel adlar için yay ayraç içinde bir açıklama yapıldığında kesme işareti yay ayraçtan önce kullanılır.
- » İsmet Paşa (İnönü)'nin hataları hizmetlerini yok etmemeli. **(Yanlış)**
İsmet Paşa'nın (İnönü) hataları hizmetlerini yok etmemeli. **(Doğru)**
- ⦿ Kişi adlarından sonra gelen saygı ve unvan sözlerine getirilen ekleri ayırmak için kullanılır.
- » Ahmet Efendi'nin naraları bize kadar geldi.
- ⦿ Kısaltmalara, sayılara, belirli bir tarih bildiren ay ve gün adlarına gelen ekleri ayırmak için kullanılır.
- » 7 Şubat'ta tüm TV'lerde, deprem sonrası yaşananlar canlı yayınlandı.

Kesme İşaretinin Kullanılmadığı Yerler

- ⦿ Kurum, kuruluş, kurul, birleşim, oturum ve iş yeri adlarına gelen ekler kesmeyle ayrılmaz.
 - » Türkiye Büyük Millet Meclisine gönderilen dilekçeler değerlendirilecekmiş.
 - » Danışma Kurulundan çıkan sonuçlar, kimseyi mutlu etmedi.
 - » Kübra Bakkaliyesinden bir poşet dolusu abur cubur almıştı.
 - » Nene Hatun Lisesinde son sınıfta okuyordu.
- ⦿ Sonunda 3. teklik kişi iyelik eki olan özel ada, bu ek dışında başka bir iyelik eki getirildiğinde kesme işareti konmaz.
 - » Amik Ovamızın güzelliğini Hatay'da bilmeyen yoktur.
 - » Boğaz Köprümüzün dış devletlere açık olması, tepki çekti.
- ⦿ Özel adlara getirilen yapım ekleri, çokluk eki ve bunlardan sonra gelen diğer ekler kesmeyle ayrılmaz.
 - » Türkçenin sondan eklemeli bir dil olduğunu biliyor muydun?
 - » Kadriyelerin yaşam tarzı pek de bizi yansıtmıyor.

EKLER - SÖZCÜKTE YAPI

EKLER

⦿ Cümle içerisinde sözcükler arasında anlam ilişkileri kurmak ya da yeni bir sözcük türetmek için sözcük kök ve gövdelerinin sonuna eklenen ses veya seslere ek denir. Türkçe sondan eklemeli bir dil olduğundan her durumda ek olan ses veya sesler kökten sonra gelir. Bir sözcük birden fazla ek almış olabileceği gibi kök hâlinde de olabilir.

Kök

⦿ Bir sözcüğün parçalanamayan, anlamlı en küçük parçasına kök denir. Sözcüğün ekleri çıkarıldıktan sonra kalan anlamlı bölümüdür kök. Türkçede kök, daima sözcüğün başında bulunur.

» as-, kan-, saç-, yan-, çırp-, sön-; kış, koç, kar, kültür, beş, baş...

⦿ Kökün, sözcüğün tamamıyla anlam ilişkisinin bulunması gerekir.

- ⦿ Kökler isim kökleri ve fiil kökleri olmak üzere ikiye ayrılır. Varlıkları karşılayan sözcüklerden oluşan kökler isim kökü; iş, oluş, hareket bildiren kökler de fiil köküdür.
- » “Kuş, su, ateş, hava, ot, is, mavi” kökleri, isim köküdür.
- » “Geç-, aç-, gör-, an-, yap-, oy-, sev-” kökleri, fiil köküdür.

Gövde

- ⦿ Sözcüğün yapım eki eklendikten sonraki hâlidir. Türemiş yapıli sözcükleri ifade eder, en az bir yapım eki barındırır. Kök ile gövde arasında anlam ilgisi vardır.
- » göz - lük - lü → (gözlüklü)

kök YE. YE. gövde

- ⦿ Türkçede ekler işlevlerine göre yapım ekleri ve çekim ekleri olmak üzere iki başlık altında incelenir.

YAPIM EKLERİ

- ⦿ İsim ve fiil soylu sözcüklerin kök veya gövdelerinden sonra gelerek onlardan başka isim ve fiiller türeten eklerdir.

⦿ Yapım ekleri, eklendikleri sözcüklerin anlamını değiştirerek onlardan yeni sözcükler türetir.

» balık (hayvan) → balık - çı (insan)
kök yapım eki

📌 NOT

✓ Bir sözcükte birden fazla yapım eki bulunabilir.

Yapım ekleri işlevlerine göre dört başlık altında incelenir:

İsimden İsim Yapım Ekleri → -cı, -cık, -cil, -lı, -lık, -sız, -daş, -er, -ncı, -(i)mtırak, -gil, -sal, -leyin, -tı, -sı, -z...

İsimden Fiil Yapım Ekleri → -a-, -le-, -leş-, -al-, -l-, -(i)mse-, -se-, -ar-, -ik-, -len-, -da-, -kır-, -(i)r-

Fiilden İsim Yapım Ekleri → -gi, -gın, -m, -ık, -ak, -(a)r, -(i)cı, -(i)t, -ı, -gan, -gaç, -k, -ma, -mek, -ış, -an, -ince

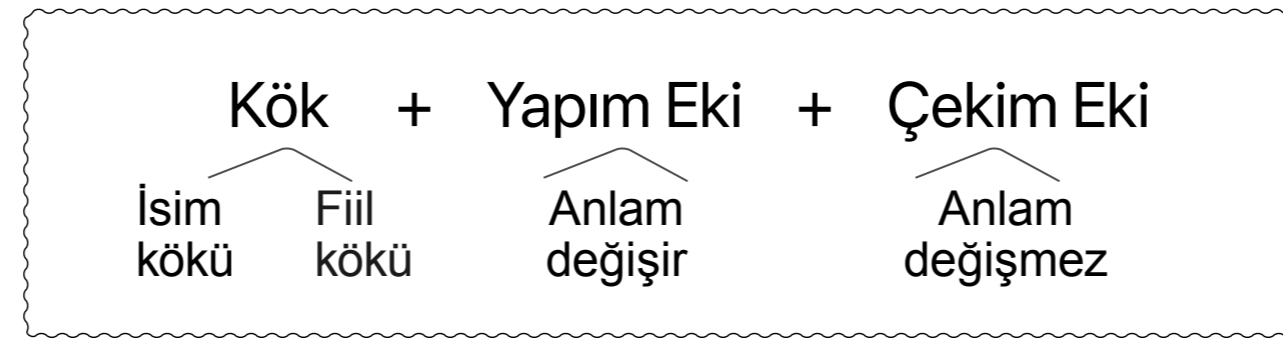
📌 NOT

✓ Tüm fiilimsi ekleri fiilden isim yapma ekleridir. Sözcüğün türünü değiştirirler.

Fiilden Fiil Yapım Ekleri → -(i)l-, -n-, -(i)ş-, -dır-, -t-, -ar-

ÇEKİM EKLERİ

- İsim ve fiil soylu sözcüklerin kök veya gövdelerinden sonra gelerek onların cümle içindeki diğer sözcüklerle bağ kurmasını sağlayan eklerdir. Eklendikleri sözcüğün anlamını değiştirmeyen bu ekler cümleye farklı anlamlar da kazandırabilir.
- Çekim ekleri, sözcükte bir yapım eki varsa genellikle yapım ekinden sonra gelir. Türkçede genel kural şöyledir:

- Bu kuralın istisnai birkaç eki vardır. Bu eklerden sıklıkla "-ken" zarf-fiil eki ve "-ki" sıfat yapan ek ile karşılaşmaktayız. Bunlar ve bunlar gibi bazı eklerde çekim eki, yapım ekinden önce gelmektedir.
- Çekim ekleri isim çekim ekleri ve fiil çekim ekleri olmak üzere iki başlıkta ele alınır.

İsim Çekim Ekleri

- ⦿ İsim ve isim soylu sözcüklerde kullanılan eklerdir.
- ⦿ İsim çekim ekleri, isimlere eklenip isimleri diğer isimlere veya fiillere bağlayan, isimlerin ait oldukları kişileri belirten, isimlerin çeşitli durumlarını bildiren eklerdir.

Çokluk Eki (-lar/-ler):

- ⦿ İsimlere gelir ve onlara çokluk anlamı katar. O ismin birden fazla olduğunu gösterir.

İyelik (Aitlik) Ekleri (-m, -n, -i, -miz, -niz, -leri):

İsmin karşıladığı varlığın kime, neye ait olduğunu gösteren eklerdir.

İlgi (Tamlayan) Eki (-ın/-in/-un/-ün):

İsim soylu sözcükleri birbirine bağlayarak tamlama kuran ektir. Tamlayanı tamlanana bağlar. Bu ek birinci tekil kişi (ben) ve birinci çoğul kişi (biz) için "-im" (ben-im, biz-im) şeklinde yazılır.

Hâl (Durum) Ekleri (-ı, -e, -de, -den):

⦿ İsimlerin cümledeki görevlerini belirleyen ve başka sözcüklerle ilgi kurmalarını sağlayan eklerdir. İsimler beş hâlde karşımıza çıkabilir.

Yalın Hâl: İsmi hiçbir varlık veya özellikle ilişkilendirilmediği hâldir. Hâl eklerinden hiçbirini almaz yani eki yoktur.

» okul, isim, dilek, ayakkabı, parmaklar, arabam, tuzlu, sepetçi...

Belirtme (Yükleme) Hâli: Fiilin neyi etkilediğini ve fiilden etkilenen ögeyi gösterir. "-ı / -i / -u / -ü" eki belirtme hâl ekidir.

» okulu, ismi, dileği, ayakkabıyı, parmakları, arabamı, tuzluğ, sepetçiyi...

Yönelme (Yaklaşma) Hâli: Fiilin yönünü ve nereye yöneldiğini gösterir. İsmi yönelme anlamını ifade eder. "-a / -e" eki, yönelme hâl ekidir.

» okula, isme, dileğe, ayakkabıya, parmaklara, arabama, tuzluğa, sepetçiye...

Bulunma (Kalma) Hâli: Fiilin meydana geldiği yeri ve varlığın bulunduğu yeri gösterir. "-da / -de / -ta / -te" eki, bulunma hâl ekidir.

» okulda, isimde, dilekte, ayakkabıda, parmaklarda, arabamda, tuzlukta, sepetçide...

Ayrılma (Çıkma) Hâli: Varlığın çıkıp uzaklaştığı yeri gösterir. “-dan / -den / -tan / -ten” eki ayrılma hâl ekidir.

» okuldan, isimden, dilekten, ayakkabıdan, parmaklardan, arabamdan, tuzluktan, sepetçiden...

Soru Eki (mı/mi/mu/mü):

⦿ Eklendiği cümleye asıl olarak soru anlamı katmakla beraber farklı anlamlar da katan bir ektir. Kendinden sonraki ekle bitişik yazılan bu ek, her zaman kendinden önceki sözcükten ayrı yazılır.

» Kardeşiniz de sizin gibi çalışkan mı?

» Hatip mi bu soruları çözdü?

Ek Fiil (Ek Eylem) (i-di, i-miş, -dir) (İsimleri Yüklem Yapan Ek Fiil):

⦿ İsim ya da isim soylu sözcüklere gelerek onları yüklem yapan ektir.

- » Tiyatrodaki oyun güzel **di.** (güzel idi)
Tiyatrodaki oyun güzel **miş.** (güzel imiş)
Tiyatrodaki oyun güzel **dir.** (güzel dir)
ek fiil

Vasıta (Araç) Eki (-la/-le):

⦿ Adın belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını belirtmek için kullanılan ektir.

- » Servise bisikletle çıkacaklar.
» Uçakla önce İtalya'ya oradan da İspanya'ya gittik.

Eşitlik Eki (-ca/-ce/-ça/-çe):

⦿ Eklendiği cümleye eşitlik anlamı dışında da anlamlar katan "-ca / -ce / -ça - / -çe" ektir.

- » Suat yaşça arkadaşıyla aynı sayılırdı.
- » Bence uzaktan eğitim pek de verimli olmadı.

Fiil Çekim Ekleri

- ⦿ Fiillerden sonra gelerek onları kip ve kişi bakımından belirten ya da yüklem yapan eklerdir.

Kip Ekleri:

- ⦿ Bir fiilin zaman ve anlam özelliklerine göre farklı biçimlere girmesini sağlayan eklere kip denir. Türkçede fiil kipleri genel olarak iki grupta incelenir.

Kip Ekleri	
Haber Kipleri	
Görülen Geçmiş Zaman (-di)	Şimdiki Zaman (-yor, -makta)
Duyulan Geçmiş Zaman (-miş)	
Gelecek Zaman (-acak)	Geniş Zaman (-r / -ar)

Dilek Kipleri	
Gereklilik Kipi (-malı)	Dilek-Şart Kipi (-sa)
İstek Kipi (-a / -e)	Emir Kipi (Eki yoktur)

Şahıs (Kişi) Ekleri:

Çekimli fiillerde bir işin, bir oluşun, durumun kim ya da kimler tarafından gerçekleştirildiğini ifade eden ekler kişi ekleri (şahıs ekleri) denir. Fiiller cümle içerisinde altı şahsa göre çekimlenir. Bu şahıs ekleri tekil ve çoğul olmak üzere iki ana başlıkta incelenir.

Şahıs (Kişi) Ekleri	
Tekil Kişiler	Kişi Ekleri
1. Tekil Şahıs → ben	-m, -im, -yim
2. Tekil Şahıs → sen	-n, -sin,
3. Tekil Şahıs → o	Eki yoktur.

Çoğul Kişiler	Kişi Ekleri
1. Çoğul Şahıs → biz	-k, -iz, -lim
2. Çoğul Şahıs → siz	-niz, -siniz, -iniz
3. Çoğul Şahıs → onlar	-ler, -sinler

Soru Eki (mi/mi/mu/mü):

⦿ Fiillerden sonra gelerek cümleye soru anlamı katar. Daima kendinden önceki kelime-den ayrı yazılır, kendinden sonra gelen eklerle bitişik yazılır.

- » Dün kardeşin okula geldi **mi**?
- » Dolapta yemek kalmadı **mı**?

Ek Fiil (Ek Eylem) (idi, imiş, ise):

(Birleşik Çekim Yapan Ek Fiil):

⦿ Ek fiil, bir kip eki almış fiillere gelerek onları birleşik zamanlı yapar. (Fiil + kip eki + **ek fiil** + şahıs eki)

- » sev - er - **di** - m → geniş zamanın hikâyesi

SÖZCÜKTE YAPI

- ⦿ Kelimeler yapısına göre basit, türemiş ve birleşik olarak üçe ayrılır.
- ⦿ Bir kelime hiç ek almamış ya da sadece çekim eki almışsa basittir, yapım eki alıp yeni bir kelime türetmişse türemiştir, anlamlı iki kelimenin birleşmesiyle oluşmuşsa da birleşiktir.

BASİT SÖZCÜKLER

- ⦿ Yapım eki almamış, başka bir sözcükle birleşmemiş sözcükler basit yapıli sözcüklerdir. Basit yapıli sözcükler, çekim eklerini alabilir; eklenen çekim ekleri yapılarını değiştirmez.
 - » “kalp, kalpler, kalbi, kalpte” sözcüklerinin hepsi basit yapılidir.
 - » kahve, sandal, hayvan, dünya, kazak, zormuş, dersimiz, lambayı, kaleme, koştuk...

TÜREMİŞ SÖZCÜKLER

- ⦿ Fiil ya da isim köklerine yapım ekleri getirilerek oluşturulan sözcüklere türemiş yapıli sözcükler denir.
 - » bilgi, yaşlılık, simitçi, sevgisiz, bilgili, paralı, kitapçık, pırıltı, önemsemek, bakıcı, hayvansal

BİRLEŞİK SÖZCÜKLER

⦿ İki ya da daha çok sözcüğün bir araya gelip kaynaşmasıyla oluşan yeni anlamlı sözcüklere birleşik yapıli sözcükler denir.

Birleşik Fiiller

⦿ Birden fazla sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu fiillerdir. Birleşik fiiller üçe ayrılır:

Yardımcı Fiille Yapılan Birleşik Fiiller:

⦿ İsim soylu bir sözcüğün yardımcı bir fiille oluşturduğu fiillerdir. "Olmak, etmek, eylemek, kılmak" gibi yardımcı fiillerle oluşturulur.

» teşekkür **etmek**, yardım **etmek**, memnun **olmak**, nazar **eylemek**, hayran **olmak**, yetkili **kılmak**, meyletmek

Kurallı Birleşik Fiiller:

⦿ Aralarına bir ünlü harf girmiş iki fiilin birleşmesiyle oluşan birleşik fiillerdir. Dört gruba ayrılır.

Yeterlik Fiili: Bir fiilin sonuna "-(e) bil-" sözcüğü getirilerek elde edilir. Eyleme "gücü yetmek, başarmak, izin vermek, ihtimal" gibi anlamlar katar.

» Sizinle akşamki taziyeye gelebilirim.

Tezlik Fiili: Bir fiilin sonuna "-(i) ver-" sözcüğü getirilerek oluşturulur. Cümleye "çabukluk, tezlik" anlamı katar. Eylemin çabucak, hemen, kolayca yapıldığını anlatır.

» Karşı marketten bir ekmek alıver.

Yaklaşma Fiili: Bir fiilin sonuna "-(e) yaz-" sözcüğü getirilerek oluşturulur. Cümleye "az kalsın" anlamı katar. Günlük hayatta çok sık kullanılmayan bir birleşik fiildir. Fiilde anlatılan işin, oluşun neredeyse gerçekleşeceğini anlatır.

» Ali Bey o gün inşaatta düşeyazdı. (Düşme tehlikesi geçirme)

Sürerlik Fiili: Fiillerin sonuna "-(e) dur-, -(e) kal-, -(e) gel-" sözcüklerinin getirilmesiyle oluşur. Cümleye "eylemin devam ettiği" anlamını katar.

» O bekleyedursun, biz yarım saate orada oluruz.

» Giden her geminin ardından bakakalırım.

» Kaşlarını kaldırıp da bana baktığında donakalmıştım.

» Adetlerimiz çok eskiden beridir yapılagelmiş bu günlere.

Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller:

⦿ Bir veya birden fazla ismin bir fiille birleşerek oluşturdukları birleşik fiillerdir. Bu birleşik fiillerdeki fiiller gerçek anlamından uzaklaşır, diğer sözcüklerle kaynaşarak yeni bir eylemi karşılar.

» kafa tutmak, selam vermek, gözden düşmek, kulak kabartmak, gönül koymak, kalp kırmak

SÖZCÜK TÜRLERİ (İSİM SOYLU SÖZCÜKLER)

İSİM SOYLU SÖZCÜKLER

ADLAR (İSİMLER)

⦿ Evrendeki canlı ve cansız varlıkları, duygu ve düşünceleri, durumları, olguları, bütün bunların birbiriyle olan ilgilerini karşılayan sözcüklere ad (isim) denir.

Varlıklara Verilişine Göre Adlar

Özel Adlar:

⦿ Dünyada bir benzeri daha olmayan, tek bir varlığı karşılayan adlardır.

» Hasan, Yurdakul, Türk, İran, Venüs, İstanbul, Beşiktaş, Asya, Akdeniz, Tuz Gölü, Ağrı Dağı, Tutunamayanlar, İstiklal Marşı, Halı Dokuyan Kız, Karabaş...

Cins Adlar (Tür Adları):

- ⦿ Aynı türden varlıkların tümünü karşılayan adlardır.
- » Silgi, bardak, televizyon, ayak, yüz, parmak, armut, ayran, siyah, öğretmenlik, yol, hava, kış, yaz, cüce, masal...

Varlıkların Oluşuna Göre Adlar

Somut Adlar:

- ⦿ Beş duyu organımızdan herhangi biriyle algılanabilen varlıkları karşılayan adlardır.
- » ses, ışık, sıcak, ağaç, koku, toprak, el, masa, tahta, çanta, kutu, defter, kalem, çiçekler, top, gaz, üzüm, tuşlar, kuş...

Soyut Adlar:

- ⦿ Beş duyu organımızdan herhangi biriyle algılanamayan ancak varlığını kabul ettiğimiz kavram ve varlıkları karşılayan adlardır.
- » aşk, sevgi, korku, cesaret, ruh, melek, rüya, hayal, mutluluk, güzellik, sevinç, Tanrı, iyilik, zekâ, keder, akıl...

Varlıkların Sayılarına Göre Adlar

Tekil Adlar:

- ⦿ Çoğul eki (-ler / -lar) almamış, aynı türden tek bir varlığı karşılayan adlardır.
- » kitap, çiçek, masa, sporcu, keçi, ağaç, dolap, mevsim, hafta...

Çoğul Adlar:

- ⦿ Çoğul eki (-ler, -lar) alabilen, aynı türden birden çok varlığı karşılayan adlardır.
- » kitaplar, çiçekler, masalar, sporcular, keçiler, ağaçlar, dolaplar, mevsimler, haftalar...

Topluluk Adı:

- ⦿ Biçimce tekil (çokluk eki almamış), anlamca birden çok varlığı karşılayan adlardır.
- » ordu, takım, sürü, demet, orman, aile, meclis, kabile, ulus, kurul.....

AD (İSİM) TAMLAMALARI

⦿ En az iki adın çeşitli ilgilerle bir araya gelerek oluşturdukları söz gruplarıdır. Ad tamlamaları; genellikle ilk unsuru tamlayan, ikinci unsuru da tamlanan olacak şekilde oluşturulur.

» bahçenin duvarı

tamlayan tamlanan

» matematik kitabı

tamlayan tamlanan

Tamlayan (İlgi) Ekleri: -ın/-in/-un/-ün

Tamlanan Ekleri: -ı/-i/-u/-ü, -m, -n, -mız, -nız, -leri

Belirtili Ad Tamlaması

⦿ Tamlayanın ve tamlananın ek aldığı isim tamlamalarıdır. Tamlayan ilgi hâli eki (-ın/-in/-un/-ün), tamlanan da iyelik eklerinden birini (-ım, -ın, -ı, -sı, -ımız, -ınız, -ları) alır.

» **şehrin caddeleri**, **onun kitabı**, **yağmurun sesi**

Belirtisiz Ad Tamlamaları

- ⦿ Tamlayanın ek almadığı, yalnız tamlananın ek aldığı ad tamlamasıdır.
- » gazete sayfası, okul forması, sohbet konusu

Zincirleme Ad Tamlamaları

- ⦿ En az üç adın aitlik ilgisiyle birbirine bağlandığı tamlamalardır. Tamlayan ya da tamlanan veya her ikisi de kendi içinde tamlama oluşturur.
- » Araba koltuğunun lekesi
(araba koltuğu + koltuğun lekesi)
- » Bahçe kapısının kolunun şekli
(bahçe kapısı + kapının kolu + kolun şekli)

SIFATLAR (ÖN ADLAR)

- ⦿ İsimlerden önce gelerek onların niteliklerini, durumlarını, sayılarını ve ölçülerini belirten sözcüklere sıfat (ön ad) denir. Sıfatlar ad soylu sözcüklerdir.
- » güzel teklif, kıvrımlı yol, bir elma, birkaç öğrenci, kaçınıcı kat, bu model
- ⦿ Sıfatlar niteleme ve belirtme sıfatları olmak üzere iki başlıkta ele alınır.

Niteleme Sıfatları

- ⦿ İsimlerin önüne gelerek onların renklerini, durumlarını ve biçimlerini gösteren sıfatlardır. "Nasıl?" sorusunun cevabı niteleme sıfatını verir.
- » **Yırtık pırtık** elbiseleriyle pek de pejmürdeydi.
- » Onunla **ıslak** caddeleri yürüdük sessizce.

Belirtme Sıfatları

- ⦿ Adların önüne gelerek onları işaret, sayı, belirsizlik ve soru yönüyle belirten sıfatlardır.
- » **Bu** düşünceleri, **bir** ok gibi beynini yaralıyor; **nasıl bir** geleceğe yelken açtığını sorgulatıyordu.
- ⦿ Belirtme sıfatları dört başlıkta ele alınır.

İşaret Sıfatları:

- ⦿ İsimlerden önce gelerek onları işaret yoluyla belirten ve "Hangi?" sorusuna cevap veren sıfatlardır. "Bu, şu, o, öteki, beriki..." gibi sözcükler, ismi belirttiğinde işaret sıfatı olur.
- » Seninle **şu** yolda karşılaşmıştık.
- » Evet, evet; **o** binada patlama olmuştu.

Sayı Sıfatları:

⦿ İsimlerden önce gelerek onların sayılarını, sıralarını, eşit bölümlerini, parçalarını belirten sıfatlardır.

» Raftaki **onuncu** kitabı alabilir miyim?

» Pastadan **birer** dilim yedik hepimiz.

⦿ Sayı sıfatları dört başlığa ayrılır.

Asıl Sayı Sıfatları: Varlıkları, hiçbir ek almadan tam sayı olarak belirten sayı sıfatlarıdır. "Kaç?" sorusuna cevap verir.

» Mayıs ayı **otuz bir** gün çekiyor. (Kaç gün?)

Sıra Sayı Sıfatları: İsimlerin sıra bakımından sayılarını belirten sayı sıfatlarıdır. "Kaçınıcı?" sorusuna cevap verir.

» Evliliklerinin **onuncu** yılındaydılar. (Kaçınıcı yıl?)

Üleştirme Sayı Sıfatları: Varlıkların eşit olarak paylaşılmasını belirten sayı sıfatlarıdır. "Kaçar?" sorusuna cevap verir.

» Onlara **dörder** elma verdim. (Kaçar elma?)

Kesir Sayı Sıfatları: İsimleri kesirli bir biçimde belirten sayı sıfatlarıdır. "Kaçta kaç?" sorusuna cevap verir.

» Krediye **yüzde on** faiz uygulanmış. (Kaçta kaç faiz?)

📌 NOT

✓ Varlıkların sayılarını toplu olarak belirten sıfatlar da sayı sıfatı olarak kabul edilir. Bu tarz sıfatlar **topluluk sıfatları** olarak adlandırılır. Bu sıfatların belirttiği isimler çoğul eki alabilir.

» **ikiz** bebekler, **üçüz** danalar

Soru Sıfatları:

⦿ Varlıkları soru yoluyla belirten sıfatlardır.

» Yazın en çok **hangi** meyveyi seversin?

» Parkta **nasıl** bir gün geçirdiniz?

Belgisiz Sıfatlar:

- ⦿ Adların önüne gelerek onları tam olarak değil de aşağı yukarı, belli belirsiz belirten sıfatlardır.
- ⦿ "Birkaç, bazı, bir, hiçbir, birçok, biraz, birtakım, kimi, çoğu, fazla, tüm, her..." gibi sözcükler, belgisiz sıfat olarak kullanılır.
 - » Mutlaka **bir** gün sizi görmeye geleceğim.

Unvan Sıfatları

- ⦿ Özel isimlerle birlikte kullanılan meslek, akrabalık, unvan, saygı ve lakap bildiren ifadeler de sıfattır. Bu sıfatlar, unvan sıfatları olarak adlandırılır.
 - » **Öğretmen İlber, Gazi Osman, Nene Hatun**

Sıfatlarda Küçültme (Küçültme Sıfatı)

- ⦿ Sıfat olan sözcüklere "-ca/-ce, -cık/-cik, -cak/-cek, -(ı)msı/-(i)msi; -(ı)mtırak" ekleri getirilerek yapılan sıfatlardır.
 - » **minicik** eller, **sarımsı** renk, **irice** kırlangıç, **büyücek** memuriyet

Sıfatlarda Pekiştirme (Pekiştirme Sıfatları)

⦿ Niteleme sıfatlarının anlam bakımından güçlendirildiği sıfatlara pekiştirme sıfatları denir. Sıfatlarda pekiştirme, iki yolla yapılır:

→ Niteleme sıfatının ilk ünlü harfinden sonra "m, p, r, s" harflerinden uygun olanı konulup kalan heceler yerine bu sıfatın tamamı yazılarak yapılır.

» sıcak çay → **sımsıcak** çay

» sağlam ağaç → **sapasağlam** ağaç

→ Aynı sözcüğün tekrarıyla oluşturulan ve sıfat görevinde kullanılan ikilemelerle yapılır.

» **sulu sulu** elmalar, **uzun uzun** yollar

SIFAT TAMLAMALARI

- ⦿ Bir sıfat ile bir ismin oluşturduğu söz gruplarına sıfat tamlaması denir.
- ⦿ Sıfat tamlamalarında önce sıfat sonra da isim gelir. Sıfat tamlayan, isim de tamlanandır.
- ⦿ Tamlayan da tamlanan da birden çok sözcükten oluşabilir.
 - » yalnız kadın → sıfat tamlaması
sıfat (t.yan.) isim (t.nan)
 - » bazı insanlar → sıfat tamlaması
sıfat (t.yan.) isim (t.nan)
- 📌 **NOT**
- ✓ Sıfat tamlamaları, isim tamlamaları gibi iyelik veya ilgi eki almaz. Bu yönüyle sıfat tamlamaları ile isim tamlamaları birbirinden ayrılabilir.
 - » kırmızının ahengi
belirtili isim tamlaması
 - » kırmızı ahenk
sıfat tamlaması

ZAMİRLER (ADILLAR)

- ⦿ İsimlerin yerini tutan, isimlerin yerine kullanılabilen, isimlerin aldığı tüm çekim eklerini alabilen sözcük ya da ekler zamir (adıl) denir.
 - » Ayşe ve Melike tiyatro kulübüne üye oldular. (Onlar)
- ⦿ Zamirler sözcük hâlinde ve ek hâlinde olmak üzere iki başlık altında ele alınır.

Sözcük Hâlindeki Zamirler

Kişi (Şahıs) Zamirleri:

- ⦿ İnsan isimlerinin yerini tutan zamirlerdir. Türkçede kullanılan “ben, sen, o, biz, siz, onlar” sözcükleri kişi zamirleridir.
 - » **O** bizim evde kalıyor, **sen** de **onlarda** kal.
 - » **Biz** voleybol oynarken **onlar** futbol oynuyorlardı.

📌 NOT

- ✓ “Kendi” sözcüğü **dönüşlülük zamiridir** ve kişi zamiri olarak kabul edilir. “Kendi” zamiri, kişi zamirlerinden biriyle beraber kullanılırsa cümleye pekiştirme anlamı katar.
- ✓ Kendi işleriyle ilgilenecekmiş.
dönüşlülük zamiri (kişi zamiri)

İşaret Zamirleri:

⦿ Doğadaki varlıkların yerini işaret yoluyla tutan zamirlerdir. Türkçede kullanılan "bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, buraya, şuraya, oraya, burası, öteki, beriki" sözcükleri başlıca işaret zamirleridir.

» **Tablet** çalışmıyor ki. → **Bu** çalışmıyor ki.

📌 NOT

✓ "O" ve "onlar" sözcükleri, insan adlarının yerine kullanılırsa kişi zamiri, başka varlıkları belirtiyorsa işaret zamiri olur.

Belgisiz Zamirler:

⦿ İsimlerin yerini belli belirsiz tutan zamirlerdir. Hangi ismin, hangi varlığın yerini tuttuğu belli değildir. Türkçede kullanılan "herkes, bazıları, başkası, hepsi, biri, birkaçı, kimse, birçoğu, birazı, çoğu, öbürü" sözcükleri belli başlı belgisiz zamirlerdir.

» **Birçoğu** bunu inkâr etmişti, **birkaçı** da kabul etmişti.

Soru Zamirleri:

⦿ İsimlerin yerini soru yoluyla tutan zamirlerdir. Türkçede kullanılan “kim, kimi, ne, nereye, hangi, hangisi, kaç, kaçı...” sözcükleri, cümlede soru zamiri olarak kullanılmaktadır. Soru zamirleri ad çekim ekleriyle çekimlenebilir.

» Geçen yıl **kaçınız** ödül kazandı?

Ek Hâlindeki Zamirler

İlgi Zamiri:

⦿ Belirtili isim tamlamalarında, tamlayana gelerek tamlanan durumundaki adın yerini tutan ek hâlindeki “-ki” zamirdir.

» Dağın yamaçları da tepenink**i** kadar serindir. (tepenin yamaçları)

📌 NOT

✓ İlgi zamiri bulunurken sıfat yapan “-ki” ya da bağlaç olan “ki” ile karıştırılmamalıdır.

✓ Sınıftak**ileri** özledim. (ilgi zamiri)

✓ Sınıftaki**ki** arkadaşlarımı özledim. (sıfat yapan -ki)

✓ Sınıf **ki** arkadaşlığın mekânı. (bağlaç)

İyelik Zamiri:

- ⦿ Bir varlığın adının sonuna gelerek o varlığın kime, neye ait olduğunu bildiren ek hâlindeki zamirlerdir.
- » **İşiniz** geçim konusunda sizin için yeterli mi? (sizin işiniz)
- » **Sözleri** çok dokunaklıydı, salondaki herkes ağladı. (onun sözleri)

Şahıslara Göre İyelik Ekleri

1. tekil şahıs: -m / -ım / -im / -um / -üm
2. tekil şahıs: -n / -ın / -in / -un / -ün
3. tekil şahıs: -ı / -i / -u / -ü, -sı / -si / -su / -sü
1. çoğul şahıs: -mız / -miz / -muz / -müz
2. çoğul şahıs: -nız / -niz / -nuz / -nüz
3. çoğul şahıs: -ları / -leri

ZARFLAR (BELİRTEÇLER)

⦿ Bir fiilin, sıfatın, fiilimsinin veya kendi türünden bir zarfın anlamını nitelik, zaman, yer, ölçü, soru yönüyle etkileyen sözcüklere zarf (belirteç) denir.

- » **Kışın** bu kahvehanede toplanırdık.
- » Yemeği **zorla** bitirip masadan kalktım.
- ⦿ Zarflar beş başlıkta ele alınır.

Durum Zarfları

⦿ Fiilin veya fiilimsinin nasıl yapıldığını ve ne durumda olduğunu belirten zarflardır. Fiile veya fiilimsiye "Nasıl?" sorusu sorularak durum zarfları bulunur.

- » Annesinin kucağına **koşarak** geldi.
- » Geç kaldığından okula **koşa koşa** geldi.

Zaman Zarfları

⦿ Fiillerin ve fiilimsilerin anlamını zaman bakımından belirten zarflardır. Zaman zarfları fiile veya fiilimsiye "Ne zaman?" sorusu sorularak bulunur.

- » **Akşam** size uğrayacağım, bilginiz olsun.
- » **Otobüsten inerken** cüzdanını düşürmüş.

📌 NOT

- ✓ Zaman bildiren her sözcüğün zarf olduğu söylenemez. Eğer sözcük “Ne zaman?” sorusuna cevap vermiyorsa zarf değildir.

Miktar (Azlık-Çokluk) Zarfları

⦿ Fiilleri, sıfatları, adlaşmış sıfatları ve zarfları azlık-çokluk, nicelik, üstünlük, aşırılık ve derece bakımından belirten zarflardır. Miktar zarfları, belirttiği sözcüğe “Ne kadar?” sorusu sorularak bulunur.

- » Halime Hanım kursa epey gecikti.
- » En pahalı elbiseyi aldı biricik eşine.

📌 NOT

- ✓ “Daha” sözcüğü üstünlük zarfı, “en” sözcüğü de en üstünlük zarfı olarak adlandırılır.

Yer - Yön Zarfları

⦿ Fiillerin ve fiilimsilerin yerlerini ve yönlerini belirten zarflardır. Fiile ve fiilimsiye sorulan “Nere?” sorusunun cevabıdır. Genellikle “yukarı, aşağı, içeri, dışarı, ileri, geri, öte, beri” gibi sözcükler yer - yön zarfı olarak kullanılır.

- » Hızlı adımlarla merdivenlerden **yukarı** çıktı.
- » Şu koca arabayı biraz **geri** al!

📌 NOT

- ✓ Yer - yön zarfları “-i, -e, -de, -den” eklerini (hâl eklerini) almaz. Eğer yer - yön zarfları bu ekler ile beraber kullanılırsa zarf olmaktan çıkarak isim olur. Bu ekleri alan yer - yön anlamlı sözcükler, cümlede dolaylı tümleç olur.
- ✓ Bilgisayarı biraz ileri çek.
- ✓ Bilgisayarı biraz ileriye çek.

Soru Zarfları

- ⦿ Fiilleri soru yoluyla belirten zarflardır. Genellikle “nasıl, ne zaman, neden, niçin, ne kadar, ne, niye” gibi sözcükler soru zarfı olarak kullanılır.
 - » Partiye neden gelmedin?
 - » Niçin küstün bana şimdi?

EDATLAR (İLGEÇLER)

⦿ Tek başına anlamı olmayan, cümle içindeki sözcükler arasında değişik anlam ilgileri kuran ve cümleye çeşitli anlamlar kazandıran sözcüklerdir.

- » Elli **kadar** kasayı tek başına taşıdı.
- » Benim babam, aslan **gibi** adamdır.
- » Onu çağırarak **üzere** davetiye hazırladık.
- » Akşama **doğru** bir fırtına çıktı.
- » O evin cephesi güneye **doğru** bakıyordu.
- » Şu vazo ona **göre** daha da parlak.
- » Adalar gezimizde fayton **ile** gezdik.
- » **Ondan başka** kimse gelmemişti.
- » Onu çağırarak **için** odaya gittim.

⦿ "Gibi, kadar, için, göre, üzere, rağmen, ancak, yalnız, ile, başka, karşı, doğru" gibi sözcükler, sözcük hâlindeki edatlara; "-e kadar, -den önce, -den sonra, -e göre" gibi ifadeler de eklerle öbekselen edatlara örnek verilebilir.

BAĞLAÇLAR

- ⦿ Tek başına anlamı olmayan; eş görevli sözcükleri, sözcük gruplarını, cümle ögelerini ve cümleleri birbirine bağlayan sözcüklere bağlaç denir.
 - » Düzenli ve geniş bir salona aldılar bizi.
 - » Kalmak ile gitmek arasında kalmıştı.
 - » Okulun taksitleri ve elektrik faturası ödenecek.
 - » Etekleri tutuşmak ya da havalara uçmak ifadelerinden birini kullanabilirsin.
 - » Fala inanmam ama fırsat bulursam baktırmadan da yapamam.
 - » Halis bir şiir fena okunabilir lakin sahte bir şiir iyi okunamaz.
 - » Sinirlenerek ayağa kalktı ve hızlıca uzaklaştı.
- ⦿ “ve, veya, ya, ya da, yahut, veyahut, ile, yalnız, ancak, ama, fakat, lakin, ne var ki, de, bile, dahi, ki, öyle ki, oysa, oysaki, madem, mademki, meğer, meğerki, meğerse, yeter ki, hâlbuki, çünkü, hatta, yoksa, ne ... ne, ya ... ya, hem ... hem, bir ... bir, gerek ... gerek, ister ... ister” ifadeleri sıkça kullanılan bağlaçlardan bazılarıdır.

ÜNLEMLER

⦿ Sevinme, coşma, kızma, acıma, şaşma, korkma gibi duyguları anlatan; seslenme, buyruk gibi durumları bildiren ya da doğa seslerini yansıtan sözcüklere ünlem denir. Ünlem olan sözcükler, genellikle tek başına bir anlam ifade etmez.

- » **Vah vah**, öksüz kaldı yavrucak!
- » **Oh oh**, ne güzel olmuş!
- » **Ah** kardeşim **ah!** Bu sana yapılır mı?
- » **Aman** Allah'ım **aman!**
- » “**Ay**, ne güzel!” diye haykırdı.
- » Bıktım **be!** Gerçekten yeter artık!
- » **Ey** dertli vatanım, elveda!
- » **Eyvah**, derse geç kaldım!
- » **Hey** gidi günler! Ne güzel günlerimiz olmuştu.
- » **Oh be**, dünya varmış! Artık uyuyabilirim.

- » **Hey!** Buraya baksana! (Seslenme)
 - » **Dur,** o kâğıtlara elini dahi sürme! (Emir)
 - » **Gençler,** hepiniz sahneye bakın! (Hitap)
 - » **Dikkat!** Bahçede köpek var. (Uyarı)
- ⦿ "aa, ee, oo, ah, ey, of, uf, ah, ha, be, hah, hay, hey, vah, vay, pöh, püf, hop, tuh, tüh, yuh, yuha, aman, hişt, ayol, yahu, haydi, eyvah, bravo, aferin, yazık, hoppala, sakın, dur, dikkat vb." ifadeler sıkça kullanılan ünlemlerden bazılarıdır.

FİLLER - EK FİİL - FİİLİMSİ

FİLLER (EYLEMLER)

- ⦿ Varlıkların hareketlerini, işlerini, onlarla ilgili oluşları kip ve kişiye bağlı olarak anlatan sözcüklere fiil (eylem) denir. Fiilleri diğer sözcük türlerinden ayıran en önemli özellik; iş, oluş ve hareket bildirmeleridir.
- » gel-, git-, kaz-, gül-, koş-, otur-, ağla-, seç-, sız-, uyu-, kaçır-, kaldır-, taşın-, saydır-, oturt-, kurtar-, kaynaş-, yazıl-...

ANLAMLARINA GÖRE FİLLER

- ⦿ Türkçede fiiller, anlamlarına göre iş (kılış), durum ve oluş eylemi olmak üzere üçe ayrılır.

Kılış (İş) Fiilleri

- ⦿ Öznenin yaptığı işten, öznenin dışında başka bir varlığın da etkilendiği fiillerdir. Kılış fiilleri "Ne?", "Neyi?" ve "Kimi?" sorularına cevap verebilen fiillerdir yani nesne alabilen fiillerdir.
- » yaz-, aç-, taşı-, dök-, sat-, kır-, anlat-...

📌 NOT

- ✓ İş fiillerinde cümlede nesne bulunmasa dahi yüklem, “Ne?, Neyi?, Kimi?” sorularına cevap verir. Yani fiilin nesne alması değil, nesne alabiliyor olması önemlidir.
- ✓ Bir fiilin başına “onu” ifadesi getirildiğinde ifade anlamlıysa fiil nesne alabilir, anlamsızsa fiil nesne alamaz.

Durum Fiilleri

Herhangi bir varlığın içinde bulunduğu hâli (durumu) anlatan fiillerdir. Bu fiiller “Neyi?” ve “Kimi?” sorularına cevap vermez, yani nesne alamaz. Genellikle öznenin kendi iradesiyle bazen de iradesi dışında gerçekleştirdiği eylemlerdir. Bu fiillerde öznenin yaptığı işten etkilenen bir varlık yoktur.

» gül-, otur-, dinlen-, sus-, uyu-, uyan-, otur-, yat-, uzan-, sevin-...

Oluş Fiilleri

Herhangi bir varlıkta irade dışı meydana gelen, zaman içinde kendiliğinden gerçekleşen değişikliği anlatan fiillerdir. Oluş fiilleri "Neyi?, Kimi?" sorularına cevap veremez yani nesne almaz.

» uza-, sarar-, acık-, büyü, yaşlan-, sol-...

FİİL ÇEKİMLERİ

⦿ Fiillerin fiil çekim eklerini alması, o fiillerin çekimlendiğini belirtir.

KİP EKLERİ

⦿ Fiillerin bir işi, oluşu veya hareketi anlam ve zaman bakımından ortaya koymasını sağlayan eklere kip denir. Kip ekleri iki başlıkta ele alınır.

Haber (Bildirme) Kipleri

⦿ Fiillere zaman anlamı katan kiplerdir. Bu kipler; bir işin, oluşun ya da durumun hangi zamanda yapıldığını yansıtır.

Görülen (Di'li) Geçmiş Zaman:

- ⦿ Eylemin yapıldığını anlatmakta kullanılır. Söz söyleyen kişi, eylemi ya gerçekleştirmiş-tir ya da eylemin yapılmasını gözlemlemiştir. Diğer adı bilinen geçmiş zamandır.
- ⦿ Bu zamanı bildiren ekler: -dı/-di/-du/-dü/-tı/-ti/-tu/-tü
 - » Köşebaşında korkunç bir kaza oldu.
 - » Anahtarımı unutunca kapıda kaldım.

Duyulan (Miş'li) Geçmiş Zaman:

- ⦿ Olayı anlatan kişinin, eylemin yapılmasını başkasından duyduğunu, öğrendiğini ifade eder. Bir diğer adı öğrenilen geçmiş zamandır.
- ⦿ Bu zamanı bildiren ekler: -miş/-miş/-muş/-müş
 - » Halam, dün akşamüzeri bize gelmiş.
 - » Geçen gün geç vakitte beni aramışsın.

Şimdiki Zaman:

⦿ İçinde bulunduğumuz zaman içerisinde yapılan işleri bildirir. Eylemin yapılışı ile anlatım aynı anda gerçekleşmektedir.

⦿ Bu zamanı bildiren ekler: -yor, -makta/-mekte

» Annem kapının önünü süpürüyor.

» Pazarda, sebzediden yeşillik alıyor.

📌 NOT

✓ “-makta/-mekte” eki de cümleye şimdiki zaman anlamı katar.

» Yağmur yağmakta.

» Rüzgâr esmekte.

Gelecek Zaman:

⦿ Eylemin gelecek zamanda yapılacağını bildirir. Anlatım önce, eylem sonra gerçekleşir.

⦿ Bu zamanı bildiren ekler: -ecek/-acak

» Gelecek hafta tatile çıkacağım.

» Yarın sınıfça pikniğe gideceğiz.

Geniş Zaman:

- ⦿ Eylemde bildirilen işin herhangi bir zamanda yapıldığı veya yapılacağı anlamını taşıyan kiptir.
- ⦿ Bu zamanı bildiren ekler: -r/-er/-ar/-ır/-ir/-ur/-ür
 - » Her sabah yürüyüş yaparım.
 - » Her gün düzenli bir şekilde dişlerini fırçalar.

Dilek (Tasarlama) Kipleri

- ⦿ Fiile gereklilik, dilek, şart, istek veya emir anlamları katan kiplerdir. Bu kiple çekimlenen sözcükler, belirli bir zaman anlamı taşımaz.

Gereklilik Kipi:

- ⦿ Bir işin yapılmasının gerekli olduğunu bildirir ayrıca bazı kullanımlarda ihtimal anlamı taşır.
- ⦿ Bu kipi bildiren ekler: -malı/-meli
 - » Sınavı kazanabilmek için çalışmalıyım. (gereklilik)
 - » Fatma, İngilizce biliyor olmalı. (ihtimal)

Dilek-Şart Kipi:

- ⦿ Cümleye dilek veya şart (koşul) anlamı katan kiptir.
- ⦿ Bu kipi bildiren ekler: -sa/-se
 - » Köye gidip o buz gibi suyu bir içsem. (istek)
 - » Spor yaparsam zayıflayabilirim. (şart)

İstek Kipi:

- ⦿ Cümleye istek, temenni anlamı katan kiptir.
- ⦿ Bu kipi bildiren ekler: -a/-e
 - » Çok yorulduk, biraz dinlenelim.
 - » Yarın çok işim var, biraz uyuyayım.

Emir Kipi:

- ⦿ Fiilde bildirilen işi "buyurma, emretme" şeklinde ifade eden kiptir. Emir kipinin belli bir eki yoktur. Ayrıca kişi kendisine ve içinde bulunduğu gruba emredemeyeceği için birinci kişili çekimleri de bulunmaz.
 - » Bu pencereleri bir saat içinde sil!

- » Okullar kapanır kapanmaz hemen köye git!
- » Çabuk burayı terk et!

KİŞİ EKLERİ (ŞAHİS EKLERİ)

⦿ Bir işin, bir durumun, oluşun kim ya da kimler tarafından gerçekleştirildiğini ifade eden eklerdir. Fiiller cümle içerisinde altı kişiye göre çekimlenir. Türkçede kişiler, tekil ve çoğul olmak üzere iki ana başlıkta incelenir. Hem tekil kişiler hem de çoğul kişiler kendi içinde üçe ayrılır:

Kişi (Şahıs) Ekleri	
Tekil Kişiler	Kişi Ekleri
1. Tekil Kişi → ben	-m, -im, -yim
2. Tekil Kişi → sen	-n, -sin,
3. Tekil Kişi → o	Eki yoktur.

Çoğul Kişiler	Kişi Ekleri
1. Çoğul Kişi → biz	-k, -iz, -lim
2. Çoğul Kişi → siz	-niz, -siniz, -iniz
3. Çoğul Kişi → onlar	-ler, -sinler

⦿ Kişi ekleri çekimli fiillerin genellikle sonunda bulunur ve işi yapan kişi veya kişilerin kim olduğunu belirtir.

- » Okulun önündeki öğrenciler geziye gidecekler.
- » Bu soruyu yüz yıldır tartışıyoruz.
- » Sorunu bilinçaltı süzgecinden geçiriniz.
- » Onlara bu konudaki fikrimi söyledim.

FİLLERDE OLUMSUZLUK

⦿ Fiil kök ve gövdelerine olumsuzluk eki (-ma/-me) getirilerek yapılır. Olumsuzluk anlamı taşıyan bir fiilde genellikle aşağıdaki düzen söz konusudur:

fiil + olumsuzluk eki + kip eki + kişi eki

- » **sevmiyor** → (Şimdiki zamanın olumsuzu)
- » **sevmeyecek** → (Gelecek zamanın olumsuzu)
- » **sevmedi** → (Görülen geçmiş zamanın olumsuzu)
- » **sevmemiş** → (Duyulan geçmiş zamanın olumsuzu)
- » **sevmemeliyim** → (Gereklilik kipinin olumsuzu)
- » **sevmese** → (Dilek kipinin olumsuzu)
- » **sevmeyselim** → (İstek kipinin olumsuzu)
- » **sevme** → (Emir kipinin olumsuzu)

ÇEKİMLİ FİİL

⦿ Kip (zaman) ve şahıs eki almış fiillere çekimli fiil denir.

fiil kök ya da gövdesi + kip eki + kişi eki = çekimli fiil

» oku-du-m, oku-sa-k, okut - (u)yor-sun

Fiillerde Zaman (Anlam) Kayması

⦿ Bir kip ekinin; kendi anlamının, zamanının, dileğinin dışına çıkararak başka bir kip ekini kastedecek biçimde kullanılmasına fiil kiplerinde zaman (anlam) kayması denir. Bu durumda, yüklem çekimlendiği kiple yapıldığı zaman farklıdır.

» Yarın annem geliyor. (gelecek)

(Şimdiki zaman, gelecek zaman yerine kullanılmış.)

» Geceleri geç saatlerde şiir yazıyorum. (yazarım)

(Şimdiki zaman, geniş zaman yerine kullanılmış.)

» Okuldan bir ay sonra mezun oluyor. (olacak)

(Şimdiki zaman, gelecek zaman yerine kullanılmış.)

» Yarın kütüphanede buluşuruz. (buluşacağız)

(Geniş zaman, gelecek zaman yerine kullanılmış.)

» Kedicik çok acıkmış olacak. (olmalı)

(Gelecek zaman, gereklilik kipi yerine kullanılmış.)

FİİLDE YAPI

Basit Fiiller

⦿ Yapım eki almamış ve diğer sözcüklerle birleşmemiş fiillerdir.

» almalısınız, okuyordu, taşıyorlar

Türemiş Fiiller

⦿ Yapım eki getirilerek türetilmiş olan fiillerdir. Türemiş fiiller, isimden türeyenler ve fiilden türeyenler olmak üzere iki başlıkta incelenir.

İsimden Türeyen Fiiller: İsim soylu sözcüklere, isimden fiil yapım eklerinin getirilmesiyle oluşan fiillerdir.

» canlan-, kana-, garipse-

Fiilden Türeyen Fiiller: Fiil soylu sözcüklere, fiilden fiil yapım eklerinin getirilmesiyle oluşan fiillerdir.

» çekil-, görün-, koştur-

⦿ Birden çok sözcüğün bir araya gelerek oluşturduğu fiillerdir. Bu sözcüklerden en az biri fiil olmak zorundadır. Bu fiiller üç grupta değerlendirilir.

» Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller

» Kurallı Birleşik Fiiller

» Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller

EK FİİL (EK EYLEM)

- ⦿ Ek eylem "i-" fiilidir. Ad soylu sözcüklere gelerek onları yüklem yapan ya da basit zamanlı fiillere gelerek onları birleşik zamanlı yapan ekler (-idi, -imiş, -ise, -dir) "ek fiil" denir.
- ⦿ Ek fiilin iki görevi vardır.

Ek Fiilin Birinci Görevi: İsim soylu sözcükleri yüklem yapmak.

- ⦿ Ek fiil, isim soylu sözcükleri yüklem yaparken dört kip ekinden yararlanır: görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, dilek-şart kipi, geniş zaman.

Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi (-idi)

- ⦿ Ad soylu sözcüklere ek fiil (-i-) ve görülen geçmiş zaman kip eki (-di) getirilerek yapılır.
 - » öğrenci **idim** (öğrenciy**dim**), öğrenci **idin** (öğrenciy**din**), öğrenci **idi** (öğrenciy**di**), öğrenci **idik** (öğrenciy**dik**), öğrenci **idiniz** (öğrenciy**diniz**), öğrenci **idiler** (öğrenciy**diler**)

Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zaman Çekimi (-imiş)

- ⦿ Ad soylu sözcüklere ek fiil eki (-i-) ve duyulan geçmiş zaman kip eki (-miş) getirilerek yapılır.

- » öğrenci **imişim** (öğrenciy**mişim**), öğrenci **imişsin** (öğrenciy**mişsin**), öğren- ci **imiş** (öğrenciy**miş**), öğrenci **imişiz** (öğrenciy**mişiz**), öğrenci **imişsiniz** (öğrenciy**mişsiniz**), öğrenci **imişler** (öğrenciy-**mişler**)

Ek Fiilin Şart Çekimi (-ise)

- ⦿ Ad soylu sözcüklere ek fiil eki (-i-) ve dilek-şart kipi eki (-se) getirilerek oluşturulur.
 - ⦿ Ek fiilin şart çekimi, eklendiği sözcüğü yüklem yapmaz, ona şart anlamı katarak yük-leme bağlar.
- » öğrenci **isem** (öğrenciy**sem**), öğrenci **isen** (öğrenciy**sen**), öğrenci **ise** (öğrenciy**se**), öğrenci **isek** (öğrenciy**sek**), öğrenci **iseniz** (öğrenciy**seniz**), öğrenci **iseler** (öğrenciy**seler**)

Ek Fiilin Geniş Zaman Çekimi (-dir)

- ⦿ Ek fiilin geniş zaman çekimi "-dir" ekidir. Bu ek, isimlere eklenince ek fiil görevi üstle- nir.
 - ⦿ Ek fiilin geniş zaman çekiminde sadece kişi eklerinden (üçüncü tekil ve üçüncü çoğul kişiler hariç) yararlanır.
- » öğrenciyim(**dir**), öğrencisin(**dir**), öğrenci**dir**, öğrenciyiz(**dir**), öğrencisiniz(**dir**), öğrenci**dirler**

Ek Fiilin İkinci Görevi: Ek fiil basit zamanlı fiillere eklenerek onları birleşik zamanlı fiiller yapar.

⦿ Ek fiil, üç değişik zamanda basit çekimli fiilleri birleşik çekimli fiil yapar: görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, dilek-şart kipi.

Görülen g. zaman → Hikâye birleşik zaman

Duyulan g. zaman → Rivayet birleşik zaman

Dilek-şart kipi → Şart birleşik zaman

Hikâye Birleşik Zaman (-idi)

⦿ Basit çekimli fiilden sonra ek fiilin "-idi" şekli getirilerek yapılır.

» Evdeki eşyaları bodruma götürecekti.

» Her sabah düzenli bir şekilde koşuyorduk.

Rivayet Birleşik Zaman

- ⦿ Basit çekimli fiilden sonra ek fiilin “-imiş” şekli getirilerek yapılır.
- » Sizinle akşamüzeri konuşmalıymışız.
- » Orçun da resim kursuna gidecekmış.

Şart (Koşul) Birleşik Zaman

- ⦿ Basit çekimli fiilden sonra ek fiilin “-ise” şekli getirilerek yapılır.
- » Yemeğini yemezsen tablette oyun oynayamazsın.
- » Temeli sağlam yapmazsan bu kule iki güne çöker.

EK FİİLİN OLUMSUZU

- ⦿ Ek fiille çekimlenmiş isim soylu sözcükler “değil” sözcüğüyle olumsuz yapılır.
- » Çocuksa → Çocuk **değilse**
- » Öğrenciyim → Öğrenci **değilim**

- ⦿ Ek fiille çekimlenmiş birleşik zamanlı fiillerin olumsuzu ise “-ma/-me” ekiyle yapılır.
- » Geliyormuş → Gelmiyormuş
- » Gelecekmiş → Gelmeyecekmiş
- » Gelseymiş → Gelmeseymiş
- » Gelmeliydim → Gelmemeliydim

FİİLİMSİ (EYLEMSİ)

- ⦿ Fiil kök veya gövdelerinden belli eklerle türetilerek isim, sıfat ve zarf olarak kullanılan sözcüklerdir.
- ⦿ Bunlar artık fiil olarak kullanılma özelliğini kaybettikleri için fiil çekim eklerini (olumsuzluk eki hariç) alamaz, isim çekim eklerini alabilir.
- ⦿ İsim, sıfat ve zarf (tümleci) olarak kullanılır, yan cümlecik kurarlar.
- ⦿ Ek fiil olarak yüklem olurlar ve bu durumda isim cümlesi oluştururlar.
- ⦿ Fiilimsiler üçe ayrılır.

İSİM-FİİL (AD-EYLEM)

⦿ Fiillere (basit, türemiş, birleşik) getirilen “-ma, -ış, -mak” ekleriyle yapılır. Türetilen bu kelimelere mastar türetmede kullanılan eklere mastar eki denir.

- » Bir **bakış** uğruna nice devletler yıktık bu alemde.
- » Açık oturumdaki **konuşma**, gecenin geç saatlerine kadar devam etti.

📌 NOT

✓ Bazı eylemler, isim-fiil eklerini alarak bir varlığın adı olur. Kalıcı nesne, yer, iş veya kavram adı olduklarından artık isim-fiil olarak kullanılmaz.

- » dondurma, danışma, kavurma; alışveriş, gösteriş, direniş; çakmak, yemek, ekmek

📌 NOT

✓ İsim-fiil eki olan “-ma/-me” ile olumsuzluk eki olan “-ma/-me” karıştırılmamalıdır.

SIFAT-FİİL (ORTAÇ)

⦿ Fiil kök veya gövdelerinden “-an, -ası, -mez, -ar, -dik, -ecek, -miş” ekleriyle türetilip sıfat görevinde kullanılan sözcüklerdir.

- » Hep **bilinen** şeylerden bahsetti durdu.
- » **Kırılası** eller çocuğuma zarar vermiş.

- » **Dönülmez** akşamın ufkundayız, vakit çok geç.
- » **Koşar** adım eve gitti, sonra da hemen yattı.
- » Koca şehirde bir tek **tanıdık** insan yok.
- » **Çözülemez** bir sorun yoktur.
- » Bugüne kadar **görülmemiş** bir haksızlık var ortada.

📌 NOT

- ✓ “-ecek, -miş, -dik, -ar” ekleri, zaman (kip) ekleri olarak da kullanılmaktadır. Bu ekler sıfat-fiil ekleriyle karıştırılmamalıdır.
- 🕒 Sıfat-fiil ekini alan bazı sözcükler, fiilimsi özelliğini kaybederek bir nesne veya kavram adı olabilir.
- » **Geçmiş**i fazla kurcalamasın.
- » Piknik için **içecek** almayı unutmayın!
- » Köyümüzün yanındaki **çağlayan** gürül gürül akıyor.
- » **Açacak** olmadığı için gazozu içemedim.
- » Bu **dolmuş**, doksan sekiz model gibi duruyor.

NOT

✓ Sıfat-fiiller kendilerinden sonra gelen isimleri niteler. Bazı durumlarda ise bu isimler düşer ve fiilimsi adlaşır. Buna **adlaşmış sıfat-fiil** denir. Sıfat-fiiller, bir ismi nitelemediğinde veya isim çekim eki aldıklarında adlaşmış sıfat-fiil olur.

» Seven almaz, isteyen alır.

seven insan isteyen insan

» Gelen gideni aratırmış arkadaşım!

gelen insan giden insanı

ZARF-FİİL (BAĞ-FİİL, ULAÇ)

⦿ Fiil kök ve gövdelerinden "-madan, -arak, -ken, -meksizin, -ınca, -ıp, -cesine, -dikçe, -esiye, -a ... -a, -r ... -maz, -alı" ekleriyle türeyen ve cümlede zarf olan sözcüklerdir.

» Hiç **düşünmeden** soruların cevaplarını verdi.

» Annesine doğru **koşarak** gidiyordu.

» Şimşekler **çakarken** dışarıda, insanlar kaçıyordu.

» **Uyumaksızın** on iki saat çalıştılar.

- » Kış **gelince** kayak sezonu başladı.
- » Çilekler **çıkınca** reçeller devri de başlar.
- » Güllere **bakıp** bülbüllerin durumunu tahlil ediyor.
- » Fıçıyla **boşaltırcasına** yağar yağmur Hindistan'da.
- » Leylekleri **gördükçe** doğum efsanelerini hatırlarım.
- » Genç, güle oynaya evine gidiyordu.
- » Kahramanmaraş'a **varır varmaz** onları aradık.
- » **Görmeyeli** bayağı büyümüştü küçük hanım!

CÜMLENİN ÖGELERİ

CÜMLENİN ÖGELERİ

- ⦿ Bir fikri, bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu veya bir olayı kesin bir yargı şeklinde bildiren sözcük veya sözcük dizisine cümle (tümce) denir. Sözcük ve sözcük gruplarının cümlede üstlendikleri görevlere de öge denir.
- ⦿ Cümlenin ögeleri, temel ögeler ve yardımcı ögeler olmak üzere iki başlık altında ele alınır.

TEMEL ÖGELER

Yüklem

- ⦿ İş, oluş, hareket, durum bildiren; haber veren, cümleyi bir yargıya bağlayan çekimli ögedir.
 - » Yanında iki bine yakın savaşçısı vardı.
 - » Arkadaşın yanımızdan koşarak geçiverdi.

📌 NOT

- ✓ Cümlede diğer ögelerin belirlenmesi yükleme bağlıdır. Yüklemi bulmak için cümleye herhangi bir soru sorulmaz. Diğer ögeleri bulmak için yükleme soru sorulur.
- ✓ Fiiller dışında; isimler, sıfatlar, zamirler, edat grupları, tamlamalar, ikilemeler, deyimler vb. de yüklem olabilir.

Özne

- ⦿ Yüklem bildirdiği iş, oluş ve hareketi yapan ya da işten etkilenen; olanı karşılayan ögeye özne denir.
 - » Baş başa vermeyince taş yerinden oynamaz.
 - » Öğrenciler teneffüste oyun oynuyorlar.
- ⦿ Bir cümlenin öznesi, yükleme sorulan "Kim?" ve "Ne?" soruları ile bulunur. İnsanlar için "Kim?", insan dışındaki varlıklar için de "Ne?" sorusu sorulur.
 - » Yeni silinmiş tahtalar birkaç saniyede berbat oldu.
 - » İbrahim Paşa 1600 yılında tekrar sefere kalktı.

- ✓ Bazı cümlelerde sözcük olarak belirtilmeyen ancak yüklemdeki kişi eklerinden çıkarılan özneler vardır. Buna gizli özne denir. Gizli özne 3. tekil şahıs zamiri “o” olduğunda yüklemde kişi eki olmaz.
- » Sevgileri belirsiz yarınlar**a** bıraktınız.
(özne → siz)
- » Kütüphaneye gitmek istemiyorum.
(özne → ben)
- ✓ İki çeşit özne vardır: gerçek özne, sözde özne.

Gerçek Özne: Yüklem bildirdiği işi yapan veya yargının konusu olan öznedir.

- » Gamsız, sarı tüylü ihtiyar bir mahalle köpeğiydi.
- » Ahmet Haşim, şiirlerini akşamüzeri yazardı.

Sözde Özne: Yüklem bildirdiği işi yapan değil, yapılan işten etkilenen öznedir.

- » Evraklar okula yeni gönderildi.
- » Ağrı Dağı Efsanesi sınıfta anlatıldı.

YARDIMCI ÖGELER

Nesne (Düz Tümleç)

- ⦿ Öznenin yaptığı işten etkilenen ögedir. Bu öge bulunurken özneyle karıştırılmaktadır. Özneyle karıştırılmaması için önce özne bulunmalı daha sonra nesne bulunmalıdır.
- » Saatlerce parkta çocukları aradık.
- » Aç doymam sanır, dedi büyükbabam.
- ⦿ Yükleme sorulan "Ne?, Neyi?, Kimi?" sorularına verilen cevap cümlelerin nesnesidir.
- ⦿ Nesne, ek alıp almama durumuna göre ikiye ayrılır:

Belirtili Nesne: Yükleme "Kimi?, Neyi?" soruları sorularak bulunur. İsmi belirtme hâl eklerini alan nesnelere denir.

- » Bu kapıyı da sen siliver.
- » Ali, Kadir'in oğlunu kaydetmiş dershaneye.

Belirtisiz Nesne: Yükleme "Ne?" sorusu sorularak bulunur. Hiçbir hâl eki almamış nesnelere denir.

- » Kadife Hanım kızına yeni bir kitap almış.

Yer Tamlayıcısı (Dolaylı Tümleç)

- ⦿ Yüklem bildirdiği işin, yargının gerçekleştiği yeri, yönü ve kişiyi bildiren ögedir. Dolaylı tümleç olarak da ifade edilir.
 - » Gülle bülbülün buluştuğu yerde buluşalım.
 - » Onunla yıllar önce Ahmet Rasim'e gittik.
- ⦿ Yükleme sorulan "Neye?, Neyde?, Neyden?, Kime?, Kimde?, Kimden?, Nereye?, Nerede?, Nereden?" soruları yer tamlayıcısını buldurur.

Zarf Tamlayıcısı (Zarf Tümleci)

- ⦿ Yükleme; durum, zaman, miktar, yer-yön ve sebep gibi yönlerden tamamlayan ögedir. Zarf tümleci de denir.
 - » Anneannemin elleri soğuktan çatlamıştı.
 - » Yalın ayak bir şekilde, örtüsüz tahta masaya gittim.
- ⦿ Yükleme sorulan "Ne zaman?, Nasıl?, Neden?, Niçin?, Neyle?, Ne kadar?, Niye?, Kimle?, Kimin için?, Nere?" soruları zarf tamlayıcısını buldurur.

📌 NOT

- ✓ “Aşağı, yukarı, içeri, dışarı, ileri, geri vb.” yer-yön bildiren sözcükler, ek aldıkları zaman zarf tamlayıcısı olmaz. Bu ifadeler hâl eklerini aldıklarında yer tamlayıcısı olur.
- » Kaleden hep birlikte aşağı indik. (Nere?) - **zarf tamlayıcısı**
- » Kaleden hep birlikte aşağıya indik. (Nereye?) - **yer tamlayıcısı**

📌 NOT

- ✓ Edat grubu; adın edatla oluşturduğu, genellikle zarf tümleci görevinde kullanılan kelime grubudur.

Cümle Dışı Unsur:

- ⦿ Cümlede öge olarak herhangi bir görevi olmayan, yükleme sorulan sorulara yanıt vermeyen unsurlardır. Ünlemler, ünlem grupları, hitaplar, bağlaçlar, ara sözler cümle dışı unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Ara Söz:

- ⦿ Bir cümlede herhangi bir söz, söz grubu ya da cümlenin anlamını pekiştirmek, kuvvetlendirmek veya açıklamak amacıyla kullanılan ve cümlenin herhangi bir ögesi olmayan söz gruplarına ara söz denir. Ara sözler iki virgül veya iki kısa çizgi arasında yazılır.

Cümle Vurgusu:

- ⦿ Cümlede anlamca üzerinde durulması gereken öge, vurgulanan ögedir. Cümlede vurgu, ögelerin yerine göre değişir.

FİİLDE ÇATI

FİİLDE ÇATI (EYLEM ÇATISI)

⦿ Türkçede fiillerin, cümlede nesne alıp almamalarına veya aldıkları özneye göre gösterdikleri özelliğe çatı denir. Dolayısıyla yüklemi fiil olmayan cümlelerde (isim cümlelerinde) çatı özelliği aranmaz.

» Otizm, konuşma ve sosyal ilişkide kendini gösteren bir hastalıktır.

yüklem

(Ek fiil almış bir isimdir. Çatı özelliği aranmaz.)

Otistik çocuklar, sosyalleşme adına dışa açılırlamazlar.

yüklem

(Olumsuzluk ve kişi eki almış bir fiildir. Çatı özelliği vardır.)

» Çocuk edebiyatının, okuma becerisi üzerinde etkisi vardır.

yüklem

(Ek fiil almış bir isimdir. Çatı özelliği aranmaz.)

» Çocuk edebiyatı sayesinde okuma, zamanla alışkanlığa dönüşecektir.

yüklem

(Kip eki ve ek fiil almış bir fiildir. Çatı özelliği vardır.)

⦿ Fiiller çatı özelliği bakımından ikiye ayrılır:

ÖZNE-YÜKLEM İLİŞKİSİNE GÖRE

Etken Fiiller

⦿ Cümlede yüklem bildirdiği işi yapanın yani öznenin belli olduğu fiillerdir. Etken fiillerin kullanıldığı cümlelerde özne gerçek öznedir.

» Ali, çocuğun elini bırakmak istemiyor.

özne

yüklem

Bu cümlede “istemek” eylemi etkendir çünkü “istemek” eylemi gerçek özne (Ali) tarafından gerçekleşmiştir.

» Suyu içip kabı Yörük kızına vermişti Hurşit Bey. → “vermek” eylemi etkendir

- » Kocakarı, birtakım aletlerle kızın üzerindeki altın kaplamayı sökmüş.
→ “sökmek” eylemi etkendir

📌 NOT

- ✓ Gizli öznenin olduğu cümleler etken fiillidir. Çünkü gizli öznenin olduğu cümlelerde de işi yapan kişi bellidir.
- » Kimsenin görmediklerini **görebiliyorduk**. (biz)
- » Okulların açılacağını ona **bildirmelisin!** (sen)

Edilgen Fiiller

- ⦿ Özne, yüklem bildirdiği eylemden etkilenen durumdaysa edilgen çatılı eylem var demektir. Edilgen eylem “-n” veya “-l” ekleriyle türetilir ve cümlede “başkası tarafından yapılma” anlamı vardır.
- » Arkadaki bahçeye bir çukur kazılmış.

sözde özne

Bu cümlede “kazılmak” eylemi edilgen fiildir. “Kazma” eylemini kimin gerçekleştirdiği belli değildir.

- » Halılar özenli bir şekilde balkonda yıkandı. (sözde özne)

📌 NOT

- ✓ Edilgen fiillerle dönüşlü fiiller aynı eklerle oluşturulur. Bu nedenle sürekli karıştırılır. Edilgen ve dönüşlü fiilleri karıştırmamak için bu fiillerin öznelerine bakmak gerekir. Özne gerçek / gizli özneyse fiil dönüşlü, özne sözde özneyse fiil edilgen çatılıdır.

İşteş Fiiller

- ⦿ Cümlede yüklem bildirdiği iş; birden fazla kişi ya da varlık tarafından gerçekleştiriliyorsa bu fiillere işteş fiiller denir. İşteş fiiller "-ş" ekini alır. İşteş fiillerde eylemin karşılıklı veya birlikte yapılma anlamı vardır.

- » Onunla Kızılay'da karşılaştık. (Karşılıklı)
- » Bu konuyu çok tartıştık. (Karşılıklı)
- » Kuşlar gökyüzünde uçuşuyor. (Birlikte)
- » Bekçiyi gören çocuklar kaçıştı. (Birlikte)
- » Arkadaşımla selamlaştık. (Karşılıklı)

📌 NOT

- ✓ Bazı fiiller "-ş" işteşlik ekini almadan işteşlik anlamı taşır.
- » barış-, savaş-, güreş-

NESNE-YÜKLEM İLİŞKİSİNE GÖRE

Geçişli Fiiller

⦿ Nesne alabilen fiiller, geçişli fiillerdir. Yükleme sorulan “Ne?, Neyi?, Kimi?” sorularının cevabı cümlede nesneyi buldurur. Cümlede nesne varsa ya da yüklem nesne alabiliyorsa eylem geçişlidir.

» Kızlar dolaptaki kıyafetleri yıkadılar.

belirtili nesne

Bu cümlede “yıkadılar” eylemine “Neyi?” sorusu sorulduğunda “dolaptaki kıyafetleri” cevabı alınır. Yüklem nesne aldığına göre geçişli fiildir.

» Gençler okul bahçesine fidan diktiler.

nesne geçişli fiil

» Not çizelgesini evde unuttum.

nesne geçişli fiil

» Bekçi, maske takmamız için bizi uyardı.

nesne geçişli fiil

Geçişsiz Fiiller

⦿ Nesne alamayan fiillere geçişsiz fiil denir. Bu eylemler “Neyi?, Kimi?” sorularına cevap vermez.

» Hiperaktif çocuk yerinde duramıyor.

Bu cümlede “duramıyor” eylemine “Neyi?, Kimi?” soruları sorulduğunda bu sorulara cevap alınamıyor. Bu da eylemin nesne alamadığını yani geçişsiz olduğunu gösteriyor.

» Osman yarın İstanbul’a gidecek.

📌 NOT

✓ Bazı sözcükler cümle içindeki kullanımlarına göre bir cümlede geçişliyken başka bir cümlede geçişsiz olabiliyor.

» Evin tamirati uzun sürdü.

geçişsiz fiil

» Traktörle tarlayı sürdü.

geçişli fiil

📌 NOT

✓ Fiilin geçişli mi geçişsiz mi olduğunu anlamak için yüklem önüne “onu” sözcüğü getirilir. Yüklem anlamlı olursa geçişli, anlamlı olmazsa geçişsizdir.

» Okullar açıldıktan sonra yaptım.

onu yaptım (anlamlı) → geçişli

» İnanmayacaksın ama bugün erken uyudu.

onu uyudu (anlamsız) → geçişsiz

Oldurgan Fiiller

⦿ Geçişsiz fiiller “-dır, -r, -t” ekleriyle geçişli hâle getirilirse bu eylemler oldurgan eylemler olur. Yani geçişsiz bir fiile bazı ekler (-dır, -r, -t) eklenerek o fiilin geçişli duruma getirilmesidir.

» İş yarım saatte bitti. (geçişsiz)

İşi yarım saatte bitirdi. (oldurgan)

Birinci cümledeki “bitti” eylemi nesne almadığı için geçişsizdir. Ancak ikinci cümlenin eylemi “-ir” ekini alarak nesne alabilir (iş) hâle getirilmiştir ve oldurgan eylem olmuştur.

» Akşam işi bitince biraz dinlendi.

geçişsiz

Akşam işi bitince ayaklarını dinlendirdi.

oldurgan

Birinci cümledeki “dinlendi” eylemi nesne almadığı için geçişsizdir. Ancak ikinci cümlenin eylemi “-dir” ekini alarak nesne alabilir (iş) hâle getirilmiştir ve oldurgan eylem olmuştur

Geçişsiz	-t, -r, -dır	Oldurgan
kaçmak	-(i)r	kaçırmak
ağlamış	-t	ağlatmış
inanmış	-dır	inandırmış

Ettirgen Fiiller

Geçişli eylemlere “-dır, -r, -t” ekleri getirilerek geçişlilik dereceleri artırılır. Bu eylemlere ettirgen eylem denir.

» Öğretmen sınıfta kitap okuyordu.

nesne geçişli

» Öğretmen sınıfta kitap okutuyordu.

nesne ettirgen

Birinci cümledeki “okuyordu” eylemi nesne aldığı için geçişlidir. Bu yükleme “-t” eki eklenerek fiilin geçişlilik derecesi artırılmış yani fiil ettirgen olmuştur.

» Temizlik yaparken camları sildi.

geçişli

» Temizlik yaparken camları sildirdi.

ettirgen

Birinci cümledeki “sildi” eylemi nesne aldığı için geçişlidir. Bu yükleme “-r” eki eklenerek fiilin geçişlilik derecesi artırılmış yani fiil ettirgen olmuştur.

Geçişli	-t, -r, -dır	Ettirgen
topladı	-t	toplattı
içti	-(i)r	içirdi
kaptı	-dır	kaptırdı

CÜMLE TÜRLERİ

CÜMLE TÜRLERİ (ÇEŞİTLERİ)

- ⦿ Bir yargı bildiren sözcük ya da sözcük grubuna cümle denir. Cümleler sahip oldukları çeşitli özelliklere göre dört ana başlık altında incelenir.

YÜKLEMİN TÜRÜNE GÖRE CÜMLELER

- ⦿ Yüklemelerin isim soylu ya da fiil olma durumlarına göre ikiye ayrılır.

İsim (Ad) Cümlesi

- ⦿ Yüklemi isim ya da isim soylu (sıfat, zamir, zarf, edat...) olan cümlelerdir.
 - » İnsanların farklı ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların karşılanacağı farklı alanlar vardır.
 - » Argüman, belli kanıtlara dayanarak ortaya çıkarılan yeni bir yargıdır.

Fiil (Eylem) Cümlesi

- ⦿ Yüklemi çekimli fiil olan cümlelerdir. Yüklemi fiilimsi olan cümleler fiil cümlesi değildir, isim cümlesidir.
 - » Bilim insanı, ele aldığı konuyu incelerken bilimsel yöntemlerden yararlanır.
 - » Zavallı eşek, acı içinde kıvranarak bağırır.

YÜKLEMİN YERİNE GÖRE CÜMLELER

- ⦿ Yüklem cümle başında, sonunda ya da ortasında bulunmasına göre oluşan cümle türleridir.

Kurallı (Düz) Cümle

- ⦿ Yüklemi cümle sonunda olan cümlelerdir.
 - » Saatlerdir oracıkta bekliyordu.
 - » En sevdiğim kuş muhabbet kuşudur.

Devrik (Kuralsız) Cümle

- ⦿ Yükleme cümlelerin başında ya da ortasında olan cümlelerdir.
- » Bin yıldızlı gök yaptım gözlerinden.
- » Ben yanarım hem düne hem bugüne.

Eksilteli Cümle

- ✓ Yükleme söylenmeyen cümlelerdir. Cümlelerin okuyan tarafından tamamlanması istenir. Okuyucu cümleyi aklından tamamlar. Ek fiili düşmüş cümle, eksilteli cümle değildir.
- » İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa... **(anlaşır)**
- » Armudun sapı, üzümün çöpü... **(var)**

ANLAMINA GÖRE CÜMLELER

- ⦿ İş, oluş, hareket, durum bildiren cümleler; bildirdikleri yargıya göre farklı anlamlar ifade eder.

Olumlu Cümle

⦿ Fiil cümlelerinde işin, oluşun, eylemin yapıldığını, yapılacağını veya yapılıyor olduğunu; isim cümlelerinde sözü edilen kavramın ya da durumun var olduğunu bildiren cümlelere denir.

- » Zavalcılık saatlerdir sessizce oturuyor!
- » Okulun en başarılı öğrencisiydi Nermin.

📌 NOT

✓ Olumlu cümlelerde yüklemde bildirilen durumun iyi ya da kötü olması önemli değildir. Burada önemli olan cümledeki iş ya da durumun gerçekleşmesidir.

- » Girilen son savaş kaybedilmişti.
- » Bu yıl buğday piyasası biraz cansız.

Olumsuz Cümle

⦿ Yüklemde bir olumsuzluk unsuru bulunduran cümlelerdir. Yüklemde bildirilen işin, oluşun, hareketin yapılmadığını, yapılmayacağını, yapılmamakta olduğunu veya sözü edilen kavramın bulunmadığını bildiren cümlelerdir.

- » Ben bu konuyu hiç anlamadım.
- » Aradığım kitap kesinlikle bu değil.

📌 NOT

- ✓ Türkçede kullanılan olumsuzluk unsurları şunlardır: yok, değil, -sız/-siz, -me/-ma, -mez/-maz, ne ... ne ..., mi soru eki. Ayrıca başında hiç, hiçbiri, kimse, asla kelimelerinin bulunduğu cümlelerin yüklemeleri olumsuz şekle getirilir.
- ✓ Bazı cümleler yapıca olumlu, anlamca olumsuz ya da yapıca olumsuz, anlamca olumlu olabilir.

Yapıca Olumsuz, Anlamca Olumlu Cümleler: Bu cümlelerde yüklemdeki yargı gerçekleşir ama cümlede olumsuzluk eki ya da sözcüğü bildiren sözcükler de yer alır.

- » Ödevlerimi yapmıyor **değilim**. (Yapıyorum)
- » Sen istersin de ben **almaz** mıyım? (Alırım)

Yapıca Olumlu, Anlamca Olumsuz Cümleler: Bu cümlelerde yüklemdeki yargı gerçekleşmez ama cümlede olumsuzluk bildiren herhangi bir sözcük ya da ek de yer almaz.

- » Ne şiş yansın ne kebab yansın. (Yanmasın)
- » Sanki bu işin suçlusu benim. (Ben değilim)

Soru Cümlesi

- ⦿ Soru eki veya sözcükleriyle bir konu hakkında bilgi almak, cevaplar bulmak amacıyla oluşturulan cümlelerdir.
- » Babam (sana) kızdıysa bu benim suçum **mudur**?
- » Bütün bunların üzerine bana **niçin** vuruyorsun?

Ünlem Cümlesi

- ⦿ Sevinç, hüznün, şaşırma, korku gibi duyguları ve hitap ya da seslenmeyi ifade eden cümlelerdir.
- » Ah biçare yavrum, nasıl da sessiz! (**Acıma**)
- » Eyvah, deprem oluyor! (**Korku, panik**)

Şart Cümlesi

- ✓ Yargının gerçekleşebilmesinin bir koşula bağlandığı cümledir.
- » Bilgisayarı **bir saat sonra vermek üzere** alabilirsin.
- » Hiçbir şeyde gözüm yok, **yeter ki** sen yanımda ol.

İstek Cümlesi

- ✓ İstek anlamı taşıyan cümlelerdir.
- » İşlerini ayarla, yarın İstanbul'a **gidelim**.
- » İzin alırsam birazdan size **uğrayayım**.

Emir Cümlesi

- ✓ Emir anlamı taşıyan cümlelerdir.
- » Hemen burayı **terk edin!**
- » **Söyle**, çabucak buraya **gelsin!**

YAPISINA GÖRE CÜMLELER

- ⦿ Cümledeki yargı bildiren sözcük sayısı, o cümlenin yapısını belirler. Çekimli fiiller ve ek fiille çekimlenmiş isim soylu sözcükler yargı bildirirken cümlede kullanılan fiilimsiler de yan cümlecik oluşturarak yargı bildirir.

Yan Cümlecik: Cümlede fiilimsinin bulunduğu kısımdır. Bu kısmın dışında kalan ve yargı bildiren yüklem de temel cümle olarak adlandırılır.

Başkasının eteğinde dolaşan asasını konuşturamaz.
yan cümlecik **sıfat-fiil** temel cümle

Basit Cümle

- ⦿ Tek bir yargıdan (yüklemden) oluşan, içinde fiilimsi bulunmayan cümledir.
- » Çocuklar parkta oyun oynuyorlar.
- » Benim oğlum, çizgi film hastasıdır.

Birleşik Cümle

⦿ Bir temel cümle ile onun anlamını tamamlayan en az bir yan cümlecikten oluşan cümlelerdir. Yani yapısında birden fazla yargı bulunduran cümledir.

» Akşam olmadan köyde olmalıyız.

yan cümlecik
(zarf grubu)

temel cümle
(yüklem)

⦿ Yan cümleciklerin oluşumuna göre birleşik cümleler değişik adlar alır.

Girişik Birleşik Cümle:

⦿ Fiilimsi ile yan cümlecik kurulan cümlelerdir.

» Öğle vakti uyumak iyi geldi.

» Gelmeden önce bana haber ver.

Şartlı Birleşik Cümle:

- ⦿ Yan cümlecığı dilek-şart kipi "-sa/-se" ekiyle kurulan birleşik cümledir.
- » Yufkayı açabilirsen baklava da yapabilirsin.
- » Daha da hızlı olursa yarışmayı kazanabilir.

Ki'li Birleşik Cümle:

- ⦿ "Ki" bağlacının yan cümlecığı temel cümleye bağlamasıyla oluşan birleşik cümledir.
- » Dediler **ki** zamanla azalmış sevgiler.
- » Duydum **ki** unutmuşsun gözlerimin rengini.

İç İçe Birleşik Cümle:

- ⦿ Yan cümlecığı başka bir cümle olan birleşik cümlelerdir. Alıntı cümlelerin olduğu cümleler, iç içe birleşik cümlelerdir.
- » Hoşça kal, sonra görüşürüz, dedi.
yan cümlecik yan cümlecik yüklem
- » Kapıcı "Bunları ben biliyordum." dedi.
yan cümlecik yüklem

Sıralı Cümle

- Birden fazla cümlenin birbirine virgül ya da noktalı virgülle bağlanmasıyla oluşan cümlelerdir.

Etrafına bakınıyor, bir şeyler bulmaya çalışıyordu.

1. cümle

2. cümle

Otobüs kalkacak' sen hâlâ oturuyorsun.

1. cümle

2. cümle

- Sıralı cümleler ögelerinin ortak olup olmama durumuna göre ikiye ayrılır:

Bağımlı Sıralı Cümleler:

- ⦿ Öge ortaklığı olan sıralı cümlelerdir.
- » İki arkadaş kol kola girdi, pazarı dolaştı.(Öznesi ortak bağımlı sıralı cümle)

Bağımsız Sıralı Cümle:

- ⦿ Öge ortaklığı bulunmayan sıralı cümlelerdir.
- » Çocuklar oyun oynuyor, anneleri onları izliyordu.

Bağlı Cümle

- ⦿ Birden fazla cümlenin bağlaçlarla birbirine bağlanmasıyla oluşan cümlelerdir.
- » Siz oturun **ama** ben gideceğim.
- » Hepsi bir örnekti **ve** istasyonu temsil ediyordu.

ANLATIM BOZUKLUĞU

ANLATIM BOZUKLUĞU

⦿ Dilin yanlış kullanılmasından kaynaklanan ve doğru iletişimi engelleyen anlatım yanlışlarına anlatım bozukluğu denir. Anlatım bozuklukları anlama dayalı ve yapıya dayalı bozukluklar olmak üzere iki başlıkta incelenir:

ANLAMA DAYALI ANLATIM BOZUKLUKLARI

Gereksiz Sözcük Kullanılması

⦿ Bir cümlede eş anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması ya da bir sözcüğün anlamını başka bir sözcüğün içermesi durumunda (aynı anlama gelen ifadelerin bir arada kullanılması durumunda) gereksiz sözcük kullanılmış demektir.

- » Onunla **ilk kez** durakta tanıştım.
- » Komşuları ona **beklenmedik** bir sürpriz yaptılar.
- » Bu ürün **yurt dışından** ithal ediliyor.

✓ Aynı anlama gelen ek ve sözcüğün aynı cümlede kullanılması da gereksiz sözcük kullanımından kaynaklanan anlatım bozukluğuna neden olur.

» Kuzenim Almanca dilini çok iyi konuşuyor.

“-ca” yapım eki, sözcüğe zaten dil anlamını katmıştır.

✓ Yardımcı fiil kullanılmasına gerek olmayan durumlarda, bir isim ile yardımcı fiili birlikte kullanmak anlatım bozukluğuna neden olur.

» Bu sessizlikten kuşku eden Kerime sinsice yaklaştı bizlere.

“Kuşku eden” değil, “kuşkulanan” olmalıydı.

Anlamca Çelişen Sözcüklerin Kullanılması

⊙ Cümlede anlamca çelişen ifadelerin bir arada kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar. Genellikle “kesinlik” anlamı içeren bir sözle “olasılık” anlamı içeren bir sözün birlikte kullanılmasından kaynaklanır.

» Şüphesiz sen bu soruları yapabilirsin.

kesinlik

olasılık

» Zannediyorum ki işi mutlaka alacak.

tahmin

kesinlik

Sözcüğün Yanlış Anlamda Kullanılması

⦿ Cümlelerde, anlamca ya da yazım olarak birbirine yakın olan sözcükler birbiriyle karıştırıldığından anlatım bozukluğu yapılabilmektedir.

» Bütün konuları **kaplayan** bir deneme yapacağım. (“**kaplayan**” yerine “**kapsayan**” kullanılmalı)

kaplayan: her yanıyla örten, kuşatan

kapsayan: içine almak

» Meyve **ücretlerine** zam yapıldı. (“**ücret**” yerine “**fiyat**” kullanılmalı)

ücret: iş gücünün, emeğin karşılığı olan para

fiyat: alım satımdaki parasal karşılık, eder

Sözcüğün Yanlış Yerde Kullanılması

⦿ Cümlede herhangi bir sözcük, olması gereken yerde kullanılmazsa anlatım bozukluğu yapılmış olur.

» **Zincirsiz** trafiğe çıkanlar çok zorluk yaşadılar.

“zincirsiz” sözcüğü, “çıkanlar” sözcüğünden önce gelmeli

» Burada **davetiyesiz** salona girilmez.

“davetiyesiz” sözcüğü, “salona” sözcüğünden sonra gelmeli

Deyimlerin Yanlış Anlamda Kullanılması

⦿ Deyimler, sözcükleri kalıplaşmış ve değiştirilemeyen söz öbekleridir. Bazen cümlede deyimi oluşturan sözcüklerden birinin değiştirilmesi veya deyimın yanlış anlamda kullanılması anlatım bozukluğuna sebep olur.

» Çok hayırsever biriydi, **elinden geleni ardına koymazdı**.

Kullanılan deyim, cümlenin anlamını karşılamamaktadır. “**Elinden geleni yapmak**” deyimi kullanılmalıdır.

» Ahmet’e **ayak bağı oluyor**, işlerin zamanında bitmesini sağlıyordu.

“**Ayak bağı olmak**” deyimini “engel olmak” anlamına gelir ve bu anlam, cümlelerin içeriğine uygun değildir. Cümlede kullanılan deyimini yerine “**yardımda bulunuyor**” ifadesi kullanılmalıydı.

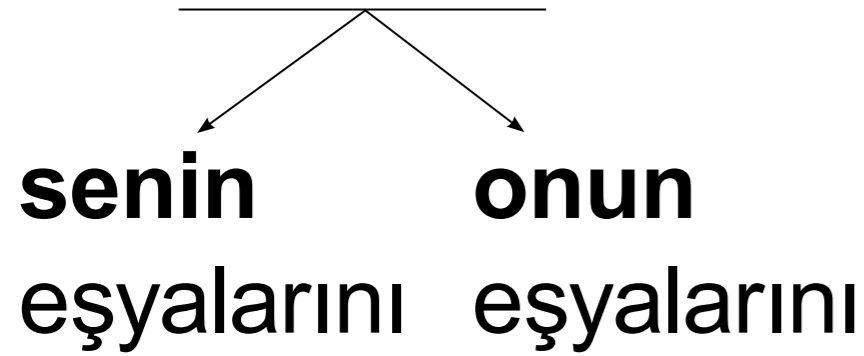
Anlam Belirsizliği

⦿ Bazı cümlelerde anlam belirsizdir ve cümleden iki farklı anlam çıkarılmaktadır. Cümlelerin anlatmak istediği asıl düşünce anlaşılmamaktadır. Örneğin ikinci tekil şahıs zamiri olan “**senin**” veya üçüncü tekil şahıs zamiri olan “**onun**” sözcükleriyle yapılan tamlalarda tamlayan olan “**senin**” veya “**onun**” sözcükleri düştüğünde anlam belirsizliği olmaktadır.

» Markete uğradığını sanmıyorum.

senin markete uğradığını **onun** markete uğradığını

» Eşyalarını okuldaki dolaba bıraktım.

⦿ Bazı cümleler, iki anlama gelecek şekilde anlaşılabilir.

» Ben okulu senden çok önemsiyorum.

Cümlede “okulu ve kişiyi önemseme bakımından karşılaştırma”, bir de “kişilerin okulu önemseme durumlarını karşılaştırma” anlamları var. Cümlenin iletisi belirsizdir.

Mantık ve Sıralama Yanlışlığı

⦿ Bir cümlede sıralama yapılırken bazen önem sırasına dikkat edilmez. Bu tür sıralama yanlışlıkları anlatım bozukluğuna yol açar.

» **Derslerini geçmeyi bırak üniversiteden mezun bile olamaz.**

“Mezun olmayı bırak derslerini bile geçemez.” denmeli

» Bu inşaatla **bırak temel atmayı duvar bile öremezsiniz.**

Bir inşaatla önce temel atılır sonraki aşamalarda duvar örülür. Dolayısıyla bu cümlede mantık yanlışlığı söz konusudur. Cümle “Bu inşaatla bırak duvar örmeyi temel bile atamazsınız.” şeklinde yazılmalıdır.

YAPIYA DAYALI ANLATIM BOZUKLUKLARI

Özne - Yüklem Uyumsuzluğu

⦿ Cümlede özne ile yüklem tekilik-çoğulluk, kişi uyumu ve olumluluk-olumsuzluk bakımından uyum içinde olmaması durumunda ortaya çıkan anlatım bozukluğudur.

Tekilik - Çoğulluk Uyumu:

⦿ Özne tekilse yüklem de tekil olur. Buna dikkat edilmezse anlatım bozukluğu yapılmış olur.

» Futbolcu, çantasını dolabına koydular ve dışarı doğru koşmaya başladı. (yanlış)

Futbolcu: özne (tekil)

koydular: yüklem (çoğul) → yanlış

başladı: yüklem (tekil)

→ **Futbolcu** çantasını dolabına **koydu** ve dışarı doğru koşmaya **başladı**. (doğru)

⊙ Özne, insan ve çoğulsa yüklem çoğul da tekil de olabilir.

» Sporcular ısınıyorlar. (doğru)

özne yüklem (çoğul)

→ Sporcular ısınıyor. (doğru)

özne yüklem (tekil)

⊙ Özne, insan dışında bir varlık veya kavramsa öznenin çoğul olması hâlinde yüklem tekil olmak zorundadır.

» Öyküler, herkesçe okunabilirler.

özne yüklem “okunabilir” olmalı

⊙ Özne anlamca çoğul bir sözcükten oluşuyorsa yüklem tekil olmalıdır.

» Birçok öğrenci yetişemediler derse.

özne (çoğul) yüklem “yetişemedi” olmalı

Kişi Uyumu:

⦿ Özne içinde "**ben**" zamirinin yanında "**biz, sen, siz, o, onlar**" varsa yüklem "birinci çoğul" olmak zorundadır.

» Sen ve ben buraya erken geldim.

özne (çoğul) yüklem "geldik" olmalı

⦿ Özne ikinci ve üçüncü kişiden oluşuyorsa yüklem ikinci çoğul kişi olur.

» Sen ve onlar erken çıkmasın.

özne yüklem "çıkmayın" olmalı

⦿ Öznenin içinde "o" ve "onlar" varsa yüklem 3. çoğul kişi olur.

» O ve arkadaşları gelmeyecek yarın.

özne yüklem "gelmeyecekler" olmalı

Olumluluk - Olumsuzluk Uyumlu:

⦿ Özne olumluysa yüklem de olumlu; özne olumsuzsa yüklem de olumsuz olur. “Hiç kimse, kimse, hiçbiri” sözcükleri özne ise yüklem olumsuz; “herkes, her biri, hepsi” sözcükleri özne ise yüklem olumlu olur.

» **Hiç kimse** ödevlerini yapmadı, orada boş boş oturdu.

Doğru yazılışı şu şekilde olmalıdır: “Hiç kimse ödevlerini yapmadı, **herkes** orada boş boş oturdu.”

Eklerle İlgili Yanlışlıklar

⦿ Cümlede olması gereken ekin kullanılmaması ya da yanlış bir ekin kullanılması durumunda ortaya çıkan anlatım bozukluğudur.

» **Kasapçı** annemin istediği kıymaları hazırlamış. (gereksiz ek kullanımı)

→ “Kasapçı” değil, “Kasap” şeklinde olmalı

» Üniversite hocalarının ülkenin eğitim sorunlarına ilgilenmesi gerekir. (yanlış ek kullanımı)

→ “... sorunlarıyla ilgilenmesi...” şeklinde olmalı

Öge Eksikliği

⦿ Sıralı, bağlı ya da birleşik yapılı olan uzun cümlelerde bazı ögelerin kullanılmamasından kaynaklanan anlatım bozukluğunu ifade eder.

Özne Eksikliği:

⦿ Sıralı ve bağlı cümlelerde yüklemelerin farklı öznelere bağlanması gerekirken aynı özneye bağlanması anlatım bozukluğuna yol açar.

» Yolculara girişte test yaptırılarak uçağa alındı.

“alındı” yüklemine öznesi olan “yolcular” sözcüğü, “yaptırılarak” sözcüğünden sonra söylenmelidir. (Yolculara girişte test yaptırılarak **yolcular** uçağa alındı.)

Yüklem, Ek Fiil, Eylemsi Eksikliği:

⦿ Birden fazla yargının olduğu cümlelerde, aynı yükleme bağlanmaması gereken fiiller, yan cümlecikler ve ek fiillerin aynı yükleme bağlanması anlatım bozukluğuna yol açar.

» Herkesten sakladığı kitabını ya hiç ya da ayda bir okurdu.

Bu cümlede yüklem eksikliğinden kaynaklanan anlatım bozukluğu vardır. Herkesten sakladığı kitabını ya hiç **okumazdı** ya da ayda bir okurdu.

» Yolculukta çay, kek yemek hoşuma giderdi.

Bu cümlede eylemsi eksikliğinden kaynaklanan anlatım bozukluğu vardır. “Çay” sözcüğünden sonra “içmek” ifadesi yazılarak anlatım bozukluğu giderilebilir.

» Ben her gün ona gider, onunla derslerden konuşurduk.

Cümlede ek fiil eksikliğinden kaynaklanan anlatım bozukluğu vardır. Cümlenin virgülden önceki bölümünde yer alan “gider” yüklemine ek fiil eklenmeliydi (-di → giderdim).

Nesne Eksikliği:

⦿ Genellikle sıralı ve bağlı cümlelerde nesne alması gereken bir cümleye nesne getirilmediği zaman anlatım bozukluğu yapılmış olur.

» **Bora'ya** kızamıyor, çok seviyordum.

Cümlede virgülden sonra “onu” veya “Bora'yi” nesnesi getirilmelidir.

Tümleç Eksikliği:

⦿ Bir cümlede ortak olmayan tümleci ortak öge olarak vermek tümleç eksikliğine neden olur. Bu da anlatımı bozar.

» **Mağazaya** girdiğini gördük, çıktığını göremedik.

Virgülden sonra “mağazadan” sözcüğü getirilerek anlatım bozukluğu giderilebilir.

Tamlama Yanlışları

⦿ Birden fazla tamlayan unsurunun aynı tamlanana bağlanması bir anlatım bozukluğu oluşturabilir.

» Fakirlere tıbbi ve gıda **yardımlı** yapıldı.

Cümlede “tıbbi” ifadesinden sonra “yardım” sözcüğü getirilerek anlatım bozukluğu giderilebilir.

1. tamlama: tıbbi yardım

2. tamlama: gıda yardımı

Bağlaç Yanlışları

⦿ Aynı anlama gelmeyen bağlaçların birbiri yerine kullanılması ya da yanlış ve gereksiz bağlaç kullanılması anlatım bozukluğuna yol açar.

» Yaz tatilinde denizde yüzdüm **çünkü** kitap da okudum.

Cümlede kullanılan “**çünkü**” bağlacı cümlenin anlamına uygun olmadığından yerine “bundan başka” anlamını veren “**ayrıca**” sözcüğü getirilmelidir.

» Yanılsam da kızmaz **fakat** çok anlayışlıdır.

Bu cümlede “**fakat**” bağlacına gerek yoktur. Bağlaç gereksiz yere kullanıldığından anlatım bozulmuştur.

Çatı Uyuşmazlığı

⦿ Birleşik cümlelerde görülen bir anlatım bozukluğudur. Bu cümlelerde temel cümlenin etken olup yan cümlecğin etken olmaması ya da temel cümlenin edilgen olup yan cümlenin edilgen olmamasından kaynaklanan bir anlatım bozukluğu söz konusudur.

» Film seyrettikten sonra biraz konuşuldu.

Bu cümlede temel cümle edilgen, yan cümlecik de etken çatılı olduğundan çatı uyuşmazlığından kaynaklanan anlatım bozukluğu söz konusudur. Cümledeki anlatım bozukluğu şu iki şekilde giderilebilir:

1 → Film seyrettikten sonra biraz konuştuk.

2 → Film seyredildikten sonra biraz konuşuldu.

Noktalama İşaretlerinin Eksikliği

⦿ Noktalama işaretleri, cümlelerdeki anlamın belirgin bir şekilde ifade edilmesi için kullanılır. Noktalama işaretinin kullanılmaması anlamın başka yönler kaymasına neden olabilir. Bu durum en çok virgül işaretinin eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

» Yabancı şoföre Eminönü'ne nasıl gidileceğini anlattı.

Bu cümleden iki anlam çıkarılabilir:

1 → Yabancı uyruklu bir şoföre üçüncü tekil kişi yani “o” yol tarif etmiştir. (Özne → o)

2 → Yabancı biri, bir şoföre yol tarif etmiştir. (Özne → Yabancı)

Bu cümleyi dile getiren anlatıcı “yabancı” sözcüğünü özne olarak kullanmışsa anlam karışıklığını önlemek için bu sözcükten sonra mutlaka virgül getirmelidir: “Yabancı, şoföre Eminönü'ne nasıl gidileceğini anlattı.”